

Sreda, 15. decembar 2004.

Svedok Čedomir Popov

Otvorena sednica

Optuženi je pristupio Sudu

Početak u 9.06 h

Molim ustanite. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju zaseda. Izvolite, sedite.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Kej (Kay).

ADVOKAT KEJ: Časni Sude, pre nego što se počne sa ispitivanjem svedoka, postoji stvar koju bih želeo da istaknem i koja je od važnosti i za Pretresno veće i za dodeljenog branioca. Naravno, svi smo upoznati sa pravnim argumentima u vezi sa imenovanjem advokata i u raznim fazam postupka su donete odluke, koje su ispitivale tu situaciju. Moram da kažem Pretresnom veću da je sa Sekretarijatom (Registry) bilo dogovoreno nekoliko uslova u vezi sa imenovanjem i mi smo pod tim uslovima prihvatili imenovanje. 3. decembra Sekretarijat nam je uputio jedan dopis kojim se poništava ono što je ranije dogovoreno, namećući potpuno nove uslove i to unilateralno, bez bilo kakvih konsultacija i dogovora sa nama. To je nešto što nas veoma brine jer to u potpunosti poništava ono što je bilo dogovoreno u vezi sa imenovanjem i to je nešto što nas stavlja u vrlo težak lični položaj. Inače, to u potpunosti podriva nalog ovog Pretresnog veća kojim smo mi, u stvari, bili prvobitno imenovani i to je napad na taj položaj, što Pretresno veće najmanje očekuje i odobrava. Mi smo veoma zabrinuti i ja sam na taj dopis odgovorio 6. decembra odbijajući da prihvatim te promene. Prošle nedelje je održan sastanak i meni je bilo rečeno da, bez obzira na to, ti novi uslovi su sada važeći. Dakle, mi smo veoma zabrinuti i rekao sam im da do petka imaju vremena da vrate prethodne uslove ili da, u dogovoru sa

nama, promene uslove. Zbog toga sam uputio dopis Pretresnom veću u kome sam tražio da se sekretar izjasni pred Pretresnim većem. Rekao sam im, ukoliko se ništa ne promeni da ću od januara 2005. godine biti primoran da tražim posao negde drugde, budući da ta odluka potpuno podriva položaj dodeljenih advokata u ovom predmetu. Ponavljam, to je, takođe, napad na stav Pretresnog veća koji je najmanje dobrodošao. Ja sam morao da pokrenem ovo pitanje sobzirom da je veoma važno. To, takođe, utiče na naš profesionalni odnos prema predmetu, a mi ne bismo prihvatili te uslove da smo prvobitno znali za njih, jer nisu prikladni.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Kej, ukoliko želite da razmotrimo to pitanje, treba da dostavite podnesak. Nisam siguran da je Pretresno veće u stanju da bilo šta uradi ukoliko ne dostavite podnesak.

ADVOKAT KEJ: Ovo sam sada saopštio usmeno. Razmišljao sam da li treba da vam dostavim čitavu korespondenciju, ali nisam znao da li Pretresno veće želi da se upozna sa svim detaljima.

SUDIJA ROBINSON: Ukoliko nam dostavite podnesak, onda možemo da razmotrimo to pitanje i da zaključimo u kojoj meri smo mi uopšte nadležni da se bavimo tim pitanjem. Nisam siguran da to pitanje možemo da rešimo usmeno. Niti želim da se tako bavim tim pitanjem.

ADVOKAT KEJ: Radi se o pitanju koje se tiče ugovora i ono šta mene brine je unilateralna promena uslova bez ikakvih konsultacije, a što me dovede do sukoba sa Sekretarijatom i ovim Sudom. Oni su to znali. Mi smo besni zbog ovoga jer smo puno toga lično uložili, a nešto što će sigurno uništiti naš položaj i što će dovesti do toga da moram da donesem jednu ličnu odluku, je bilo potpuno nepotrebno. Oni su to znali i mi smo zapanjeni zbog toga.

(Pretresno veće se savetuje)

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Kej, kao što sam već rekao, Pretresno veće misli da se radi o pitanju u vezi koga biste trebali da nam dostavite podnesak, kako bismo razmotrili to pitanje. Mislimo da nije primereno da na ovaj način govorimo o tom pitanju u sudnici.

ADVOKAT KEJ: Da. To mi je potpuno jasno. Ipak, ja sam morao da pokrenem to pitanje transparentnosti radi, kako Pretresno veće ne bi pomislilo da sam uradio nešto bez bilo kakvog podsticaja na to. Smatram da se radi o veoma ozbiljnom pitanju i to sam želeo da pokrenem, kako biste vi još danas bili upoznati sa tim. Rok je petak, a januar 2005. godine se bliži, a i ne bi trebalo da se ovakav odnos ima prema ljudima.

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam što ste nam skrenuli pažnju na to. A sada molim da se uvede svedok, gospodin Popov. Profesore Popov i dalje važi svečana izjava koju ste dali. Gospodine Miloševiću, izvolite.

GLAVNO ISPITIVANJE: OPTUŽENI MILOŠEVIĆ

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro jutro, profesore.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Dobro jutro.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Popov, molim vas da pogledate svoj rad, stranu 37, a u engleskom tekstu to je strana 34, pa se prelazi na stranu 35, engleskog teksta. Za vas, to je strana 37, na srpskom jeziku.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Našao sam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E, hvala vam. Treći pasus počinje sa rečima ... počinje rečima: "Razbijanje 'velikosrpske politike'", ovo velikosrpska politika stavili ste pod navodnice "dovedeno je u toku Prvog svetskog rata do nivoa masovnih ratnih zločina, progona, pa i

pretnji istrebljivanjem srpskog naroda". Šta o tome možete da kažete? Šta o tome govore istorijske činjenice?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja mogu da navedem nekoliko primera. Prva, rekao bih, genocidna akcija izvedena je u Bosni avgusta 1914. godine, kod mesta Čelebić, gde je streljano 84 srpskih civila. Posle toga, hapšeno je, masovno, srpsko stanovništvo, a naročito u Bosni, istaknutiji intelektualci, poslovni ljudi, trgovci. Organizovana su dva procesa u Banja Luci 1915. godine u kojima su izrečene vrlo teške presude, dugogodišnje robije, samo zato što su to bili istaknuti javni, kulturni, pa i politički radnici u samoj Bosni. Istovremeno ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sada ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Samo da završim.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Izvolite.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: I u Vojvodini je sprovedena masovna akcija hapšenja i teranja u koncentracione logore, a između ostalih, u njima su bili vrlo istaknuti ljudi, vođa Radikalne stranke, Jaša Tomić i istaknuti naučnik, Vasa Stajić i niz drugih.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Na sledećoj strani, 38., to je u nastavku engleskog teksta ovog istog pasusa, ali se kod vas prenosi na sledeću stranu. Vi ste sad pomenuli šta se događalo na području tadašnje Austro-Ugarske (Austro-Hungary), na početku.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A ovde ovaj pasus završavate: "Najstrašniji ratni zločini", citiram "protiv civilnog stanovništva počinjeni su u okupiranim delovima Srbije 1914. godine, ali su ponavljani i u drugoj fazi okupacije od 1915. do 1918. godine".

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je. U okupiranim delovima Srbije, 1914. godine, u jesen, dakle, posle prve Cerske bitke kad je austrijska vojska proterana iz Srbije i kad je otpočela svoju drugu ofanzivu u vreme, takozvane, Kolubarske bitke, bilo je velikih zločina

nad civilnim stanovništvom. Često su, vrlo često su žrtve bile žene i o tome postoji obimna dokumentacija i foto dokumentacija i pisana. Uništeno je nekoliko sela, a između ostalih, vrlo teško je postradao i grad Šabac. To je ... O tome je ostavio veliki niz podataka istaknuti švajcarski pravnik Vilhem Rajs (Vilhelm Reiss) i on je zbog toga zaslužio velika priznanja u Srbiji. Tako da je ta austrijska okupacija, prva okupacija koja je trajala do decembra 1914. godine, zapamćena po najtežim zločinima u kojima je pobijeno nekoliko hiljada ljudi. Međutim, kasnije, posle druge okupacije, kad su Nemci pobedili srpsku vojsku 1915. godine, u jesen, onda je permanentno izvođen teror na svim delovima okupirane teritorije, a naročito u Toplici 1917. godine, nakon jednog ustanka protiv bugarskih vlasti, kad su im priskočile u pomoć i austrijske i kada je narod Kuršumlije, Prokuplja i drugih mesta, a naročito sela, pretrpeo ogromne gubitke. Sve u svemu, gubici su brojani na hiljade. Nije se vodila tačna evidencija i nauka nije još prebrojala sve te žrtve. Teško da će ih ikad do kraja i prebrojati.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, sad ste naveli primere iz Bosne, iz Srbije, iz prve, iz druge okupacije i vi u sledećem pasusu u vašem radu kažete: "I sve ovo od aneksionističke politike Austro-Ugarske, preko osvajačkih planova Nemačke (Germany), pa do ratnih zločina, zamagljivano je povikom protiv velikosrpske politike i njenih navodnih zavera i navodnih zločinačkih planova. Ono što se ne sme izgubiti iz vida to je da je, istovremeno, scenario ruženja navodnog velikosrpskog nacionalizma, nastavljen i posle Prvog svet-skog rata od strane ratnih gubitnika i revizionističkih zemalja poraženog tabora". Dakle, sve je se opravdavalo, kako ste vi ovde rekli, povikom protiv velikosrpskog nacionalizma, zavera i tako dalje. Možete li vi, kao istoričar, da napravite neku paralelu između toga kako se to tada radilo, do današnjih dana, jer se ovde, evo u ovoj prostoriji, opet govori o velikosrpskom nacionalizmu, zločinačkim poduhvatima ...

TUŽILAC NAJS: Čini nam se da je ovo neprimeren poziv svedoku da

da svoj komentar o onome što se dešava u sudnici. Pretpostavljam da svedok može da odgovori na neka pitanja u vezi sa dokaznim predmetima, ali mislim da se ovo pitanje fokusirano na sam Sud.

SUDIJA ROBINSON: Ne, ja mislim da se fokusiralo na dokaze. Gospodine Miloševiću, samo preformulišite pitanje, kako bi bilo jasno šta pitate. Dakle, vi tražite od svedoka da komentariše dokaze koji su predstavljeni u Sudu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da. Upravo sam zamolio profesora Popova da komentariše svoj iskaz, koji je, ako bismo do kraja uprostili, u ovome što sam sad citirao, dokazao, da su ti masovni zločini i genocid koji je izvršen nad Srbima sve vreme pravdani nekakvim velikosrpskim nacionalizmom, pa vas molim profesore ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, ne morate da dajete takve izjave kada postavljate pitanje. Samo preformulišite pitanje. Profesore Popov, mislim da je pitanje bilo sledeće: da li iskazi i dokazi u, predstavljeni u Sudu o Velikoj Srbiji, da li to ima bilo kakve paralele s onim što se dešavalo 1914. godine i 1915. godine, tokom Prvog svetskog rata? Da li vi vidite bilo kakve paralele? Lično me zanima odgovor.

SVEDOK POPOV: Pa meni bi bilo teško da kažem da nema nikakvih, da se ne mogu napraviti nikakve paralele. Pre svega u retorici. A drugo, u metodi tumačenju srpske istorije u prošlosti, dakle, pre 100 godina i pre 90 godina, u vreme Prvog svetskog rata i u poslednjoj deceniji XX veka. Uvek se tumačilo da Srbija ima agresivne planove prema susedima, da želi tuđe teritorije, da joj je cilj stvaranje velikosrpske države u koju će uključiti i druge, pripadnike drugih naroda. Prema tome, tu su paralele očevidne. Naravno, ja ne mogu komentarisati ono sve što se ovde u Sudu dešavalo, jer nisam ni pratio sve, ceo proces, ali u javnosti, u postupcima velikih sila prema Srbiji, paralele su, gotovo, očevidne.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, profesore. Recite mi, kad vi dalje govorite u ovom svom tekstu, vi kažete: "Germanska i centralnoevropska klerikalna optužba protiv velikosrpske opasnosti, navodne, najdoslednije zastupnike i trabante našla je među šovinistima različitih boja u Hrvatskoj i velikohrvatskim težnjama. Tobožnja ugroženost od velikosrpsva bila je izvanredan paravan i sredstvo kamuflaže". Zašto govorite o "paravanu i sredstvu kamuflaže"? Da li to možete da potkrepite nekim činjenicama ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, obro ste počeli u smislu toga da ste se pridržavali prakse, da skrećete pažnju Pretresnom veću na stranu izveštaja sa koje citirate. Recite nam sada o kojoj strani se radi i gde se nalazi taj deo?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: O istoj, 34 na engleskom. To je, to je sledeći pasus posle ovoga koji sam maločas, koji sam maločas citirao.

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam.

SVEDOK POPOV: Mogu li da odgovorim?

SUDIJA ROBINSON: Da, možete da odgovorite.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Germanski imperijalizam koji je počeo da stvara i da se usmerava ka jugoistočnoj Evropi, došao je do naročitog izražaja krajem XIX, u poslednjoj deceniji XIX veka i u početku XX veka pre, pre Prvog svetskog rata. Ispred sebe, taj germanski imperijalistički porod na istok, taj *Drang nach Osten* je gurao Austriju. Austrija je imala dvostruku motivaciju za prodor na Balkan i za napad na Srbiju. To je porast oslobodilačkih težnji južnoslovenskih naroda u njenim granicama koje su upirale poglede u slobodnu Srbiju, a drugo, to je strateški položaj Srbije preko koga se moralo preći da bi se išlo na istok, da bi se otvorili putevi za Solun (Thesaloniki) s jedne strane i Carigrad (Constantinople), sa druge.

E sada, vidite, uz taj austrijski prodor, nekako se prislonio hrvatski napor i hrvatska težnja, naravno, ne celog hrvatskog naroda, ali dobrog dela onog političkog vođstva koje je bilo vrlo, ili političke javnosti koja je bila vrlo glasna i koju su predstavljali klerikalni katolički krugovi i, takozvana, Stranka prava, najpre, a, zatim, Istinska stranka prava. Njih su u Hrvatskoj zvali "frankofurtimaši", dakle klerikalni "frankovci", jer im je bio na čelu Ivan Frank i, Josip Frank i oni su spremali jedan veliki pohod na Srbe, s jedne strane, a s druge strane, spemali su se za uništenje srpskog življa u samoj Hrvatskoj. Čak su organizovanje neke, neki odredi, dobrovoljački, koji bi imali zadatak da se obračunaju sa Srbima u Hrvatskoj, jer su se bojali njihove akcije u pozadini. Kod bana Cuvaja koji, inače, nije bio naklonjen Srbima, otišao je, mislim, 1910. godine izaslanik te "frankofurtimaške" stranke, Iso Kršnjavi i predložio mu da se reši srpsko pitanje u Hrvatskoj, najpre, zato što Srbi

SUDIJA ROBINSON: Profesore, moram da vas zaustavim. Mislim da nam nisu potrebni svi ti detalji. Potreban nam je samo okvir važnih istorijskih činjenica. Mislim da nam nisu potrebni svi ti detalji. Gospodine Miloševiću, mislim da bi trebalo da se usredsredimo na važne istorijske činjenice.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Profesore, vi ste pomenuli ove frankovce kao klero-fašiste. Zašto?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Zato što su tražili ukidanje parlamentarne demokratije i, s druge strane, nacionalnu koncentraciju ...

SUDIJA ROBINSON: Oprostite, još jednom. Nije do nas stigao prevod vašeg pitanja, gospodine Miloševiću, pa vas molim da ga ponovite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, vi ste frankovce opisali kao klero-fašiste. To je definicija koju upotrebljavate u svom tekstu. Zašto?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Zato što su oni protivnici parlamen-

tarne demokratije i propovedaju velikohrvatsku politiku na nacionalnoj osnovi, ističući naciju, hrvatsku, kao jedino važan, odlučujući momenat u hrvatskoj politici. Inače, tražili su istrebljenje Srba "utući ih sjekirom u glavu", kako je, kako su oni to govorili. A iza njih je uvek stajala katolička crkva i, na neki način je predstavljala podršku, ideološku podršku i religioznu podršku takvoj politici.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da se razumemo, vi uopšte ne govorite u svom radu o hrvatskom narodu, naprotiv, samo govorite o hrvatskim šovinistima.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da to razjasnimo. Ko je bio Ivo Pilar?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ivo Pilar je bio jedan publicista, istaknuti. Član te, ili bar pristalica te frankovske stranke, odnosno Stranke istinskog prava ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sada vas molim samo da mi kažete o njegovoj teoriji o neizbežnosti iskorenjivanja velikosrpstva, koju pominjete upravo na ovoj stranici, u ovom, u ovom vašem radu. Dakle, to vam je na istoj stranici, gospodo: "Neizbežnost iskorenjivanja velikosrpstva kao nosioca inferiorne istočno-vizantijske civilizacije", citiram vas profesore.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ivo Pilar je pod pseudonimom Zidland (Siedland) objavio 1915. godine jednu knjigu u kojoj je dokazivao da velikosrpska politika, zapravo, kvari harmonične odnose na Balkanu i sprečava prodor zapadne civilizacije svojom odanošću i vezanošću, tradicionalnom, za istočnu crkvu i vizantijske istorijske tekovine, a to je veliki, velika prepreka širenju rimokatoličke vere, s jedne strane i zapadne civilizacije na Balkan i u jugoistočnu Evropu, s druge.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro profesore ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, sada čujemo nešto o politici Velike Hrvatske. Čuli smo o politici Velike Albanije i politici Velike Srbije. Jedina stvar koja ne dostaje, čini se da je to politika Velike Bosne.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa to morate da pitate profesora da vam, da vam objasni, ako vam to nedostaje.

SUDIJA ROBINSON: Čini se da su sve države u tom području imale ekspanzionističke ambicije, u određenom trenutku.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vrlo dobro, vrlo dobro ste postavili, gospodine Robinsin ... Da li je Srbija imala ekspanzionističke aspiracije ili koju je već reč upotrebio gospodin Robinson?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Srbija nije imala. Imala je svoj nacionalni program koji je predviđao stvaranje nacionalne države. A to je bila težnja koja je označavala, ići u korak s vremenom. Sve ... Svi narodi su tada želeli da idu u korak s vremenom. To je bio proces modernizacije Evrope XIX i početka XX veka. Velikobosanski program nije mogao postojati jer nije postojala bosanska nacija. Ja mogu samo da vam kažem jedan podatak da su bosanski muslimani od 1860. godine do 1990. godine devet puta menjali svoju nacionalnu pripadnost, od turke do današnje bošnjačke. Prema tome, nije mogao postojati velikobosanski program ...

SUDIJA ROBINSON: Profesore Popov, nemojte previše vremena da trošite na to. Radilo se samo o jednom usputnom komentaru.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vrlo dobro. Profesore, molim vas, stavite, da bi bilo nešto jasnije, stavite na grafoskop, to vam je u tabulatoru broj 5, po ovom tematskom ... To je tematska zbirka dokumenata. Čim otvorite prvu stranu vi imate pismo Frana Supila ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: A da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... ser Edvardu Greju (Edward Gray). To je pismo ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ovo ... i ovo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... London (London), 30. septembar 1915. godine. Pa vas molim samo da stavite na grafoskop. Nećemo prolaziti kroz celo pismo, ali, evo, par rečenica koje će moći da prevedu. Dakle, tačka 1, kako piše Supilo: "Hrvati, Srbi i Slovenci jedan su genetski narod sa tri imena, različitih istorijskih, državo-pravnih i kulturnih tradicija, ali jednog jezika i jedne plemenske rase". Dakle, on govori o jednom narodu sa tri imena, 1915. godine. Vuk Karadžić mnogo pre toga govori o jednom narodu tri zakona. Zakona grčkog, zakona rimskog i zakona turskog, govoreći o narodu i tri zakona, on, u stvari, govori o tri vere. Recite mi, taj prilaz o jednom narodu u kojoj je meri došao do izražaja u tim kriznim godinama XIX i početka XX veka?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ideja o jedinstvu južnoslovenskih naroda nije srpska. To je ideja još neizdiferenciranog i nacionalno neidentifikovanog hrvatskog naroda, koja se javlja tridesetih i četrdesetih godina XIX veka, pod imenom "Ilirski pokret". Posle toga, ideja o jedinstvu troplemenog naroda, dakle Južnih Slovena, Srba, Hrvata i Slovenaca je bila vrlo rasprostranjena u hrvatskoj intelektualnoj i političkoj javnosti, u delu političke javnosti i nailaziila je, u početku, na dosta hladan prijem kod srpske javnosti. Srbi su tu ideju prigrlili tek negde pred kraj, pred sam kraj XIX i na početku XX veka. Supilo, kao što vidite i sam je bio pristalica te ideje i te teorije o nacionalnom jedinstvu Južnih Slovena, bar o etničkom jedinstvu, s tim što ih razdvaja religija i razdvaja ih istorija. A Vuk Karadžić je, prihvatajući ilirsku ideju, smatrao da to jedinstvo počiva na jezičkom jedinstvu koje je, inače, bilo, naročito u centralnoj Evropi, u velikoj upotrebi i danas teorija nacije smatra da je jezik najvažnije obeležje jednog naroda. Prema tome, ta ideja nije nova, nije srpska, ali je kod Srba naišla, bar u filološkim krugovima i kulturnim krugovima, na lep prijem, krajem XIX i početkom XX veka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Supilo u tački 4, u ovom dokumentu ...

SUDIJA KVON: Gospodine Miloševiću, hteo bih od profesora nešto da čujem o značenju reči "srbislavski" narod. Mislim da ste u početku pomenuli nešto slično.

SVEDOK POPOV: U početku srpsko-slovenski jezik je bio, ili slaveno-serbski.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Nije dobro prevedeno gospodine Kvon (Kwon). Srpsko-slovenski ili slaveno-serbski jezik. Tako se zvao.

SVEDOK POPOV: Slaveno-serbski jezik, slaveno-srpski jezik, to je bio naziv za književni jezik Srba pre Vukove jezičke reforme u prvoj polovini XIX veka.

SUDIJA KVON: Hvala. Sada je jasno. Izvolite, nastavite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U tački 4 Supilo kaže: "Ideja narodnog jedinstva Srba, Hrvata i Slovenaca dovodi, u političkom pogledu, do logične posledice težnja, rada i programa za jednim političkim ujedinjenjem u slobodnu nacionalnu državu, u kojoj će svako pleme, bolje rekuć, predstavnici svakog imena, sa svojim osebinama, tradicijama i snagama, u novu formaciju donijeti svoje najbolje sile i sposobnosti". A onda dalje, da ne bih gubio mnogo vremena, u tački 6 kaže: "Ako sile jače od pravednosti, ove pravedne ideje narodnog jedinstva ...

TUŽILAC NAJS: Oprostite, siguran sam da se radi o mojoj greški, ali ne mogu odmah da pronađem odlomak 4 koji spominje optuženi. Ako je to rimsko IV sa desne strane, onda se bojim da sam promašio.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, molim vas recite nam

tačno koji je to odlomak?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Jeste. To je IV. To je u ovom pismu Frana Supila ser Edvardu Greju od 30. septembra 1915. godine, dakle, prvi je citat bio I sa leve strane, a onda ide jedna opširna fusnota, a onda II, III, IV, V, VI su na desnoj strani teksta. To je IV. Ja sam već citirao, da ne bih gubio vreme. Dakle, govori o ideji narodnog jedinstva kao logičnoj posledici, težnji i tako dalje, a onda u VI kaže, na istoj strani: "Ako sile jače od pravednosti ove pravedne ideje narodnog jedinstva hoće da zapriječe njeno ostvarenje, to jest da, na primer, iz sklopa jugoslavenskih zemlja sa Srbijom izluče Hrvatsku, te je formiraju u separatno biće, onda je potrebno da Srbija u prvo vreme učini sve one bitne reforme, narodno-političke, ustavne i kulturne koje će onemogućiti opstanak i razvitak jedne druge konkurentne jugoslavenske države, kao i svaki domaći narodni rad za nju. Drugim rečima, potrebno je da se Srbija tako interno reformira, da ona jedina bude u stanju i ostane stjegonoša jedinstva Jugoslavena". To piše Frano Supilo. Dakle, to nije izraz i izjava srpskog političara, već istaknutog hrvatskog političara. Šta se u tome može videti, profesore?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Vidi se da je Frano Supilo, pripadajući takozvanoj hrvatsko-srpskoj koaliciji, zastupao mišljenje etničkog jedinstva i potrebu političkog povezivanja, pa i ujedinjavanja Srba i Hrvata, zato da Hrvati ne bi bili odvojeni od ostalih Južnih Slovena, od Srba, pogotovu, jer bi se u tom slučaju među njima izrodio antagonizam, jedna konkurentna borba koja bi išla na štetu i jednog i drugog naroda. I traži, zbog toga, podršku velikih sila, pre svega Velike Britanije (Great Britain), smatrajući da je to jedino pravedno, kako on kaže, rešenje i da se velike sile neće oglušiti o istorijsku pravdu ujedinjavanja ova dva naroda.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sada vas, profesore, molim da uzmete tabulator 3. To je, inače, jedan od retkih dokaznih predmeta koji je preveden. U tabulatoru 3 imate Nišku deklaraciju ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Na žalost “Krfska deklaracija” izgleda nije prevedena. Ona je, ona je dalje u tekstu ovih istih dokumenata koje smo maločas citirali, ali u Niškoj deklaraciji od 24. novembra, gospodo, to vam je samo jedna stranica ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: To je 7. decembar po novom kalendaru.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Po rimskom kalendaru.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da. 7. decembar, 24. novembar. U četvrtom pasusu, skrećem pažnju da pogledate ... Dobro, prvi pasus je samo jedan red. Kaže se: “U ovim sudbonosnim trenucima jedini zadatak da obezbedi uspešan svršetak ovog velikog vojevanja koje je u trenutku kada je započelo, postalo ujedno borbom za oslobođenje ...

prevodioci: Prevodioci mole optuženog da govori sporije jer oni nemaju tekst.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, prevodioci od vas traže da govorite sporije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ali prevodioci ...

SUDIJA ROBINSON: Zašto oni nemaju taj tekst kada ga mi ovde imamo?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Vi ga imate. I oni ga imaju, pretpostavljam. Jer oni treba da imaju isti ovaj set tabulatora.

SUDIJA ROBINSON: Zar nisu prevodioci to trebali da imaju? To pitam predstavnika Sekretarijata. Upravo to sada proveravamo, da bismo bili sigurni da imaju.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pretpostavljam da mogu da nastavim. Je li vi imate tekst pred sobom?

SUDIJA ROBINSON: Da, ali mi želimo da i prevodioci to imaju. Da li ga sada imaju? Izvolite, nastavite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, u četvrtom pasusu, citiram četvrti pasus "Niške deklaracije", gde se kaže: "Vlada Kraljevine smatra kao svoj najglavniji i u ovim sudbonosnim trenucima jedini zadatak da obezbedi uspešan svršetak ovog velikog vojevanja, koje je, u trenutku kada je započeto, postalo ujedno borbom za oslobođenje i ujedinjenje sve naše neslobodne braće: Srba, Hrvata i Slovenaca". Šta je suština, dakle, prilaza na početku samog rata, ovo je 1914. godina, prilaza srpske politike u tom trenutku?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Suština ove izjave, vrlo svečano date i usvojene od Narodne skupštine Kraljevine Srbije, jeste da Kraljevina Srbija vodi rat za dva glavna cilja: za odbranu svoje domovine, dakle, svoje otadžbine, Kraljevine Srbije, ali ga ne vodi za stvaranje Velike Srbije, za zahvatanje samo onih teritorija koje su naseljene pretežno srpskim življem, već vodi borbu, uklapajući se i podudarajući se sa željama drugih južnoslovenskih naroda, prvenstveno Hrvata i Slovenaca, vodi borbu i za njihovo oslobođenje od Austro-Ugarske vlasti i za stvaranje zajedničke države tri ravnopravna naroda.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, sada se vratite na tabulator 5 u kome, u nastavku onih dokumenta koje sam citirao, imate "Krfsku deklaraciju", koja je doneta jula 1917. godine.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ona je prilično duga i tu se, praktično, daju i elementi budućeg državnog ustrojstva. Ali, u čemu je istorijski značaj "Krfske deklaracije"? Šta ona pokazuje?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ona pokazuje da je ideja stvaranja

zajedničke države zahvatila široki krug, s jedne strane srpske, a s druge strane hrvatske i slovenačke političke i intelektualne, pre svega, javnosti i da su oni voljni da uđu u zajedničku državu sa Srbijom, čak žrtvujući neku od svojih ideja od kojih je Jugoslovenski odbor, a Jugoslovenski odbor je organizacija te hrvatsko-slovenačke i srpske emigracije iz Austrije, dakle, načela od kojih je taj odbor polazio o stvaranju, takozvane, dvojne federacije. Srbija na to nije htela da pristane, nego je tražila da se stvori jedinstvena država, uz poštovanje svih nacionalnih, verskih i građanskih prava sva tri naroda i suština je u tome da su hrvatski i slovenački političari to rado prihvatili, jer su znali da, u protivnom, ako ne bi ušli u sastav Jugoslavije zajedno sa Srbijom, doživeli bi tragičnu sudbinu pobeđenih naroda, budući da su bili u sastavu Austro-Ugarske, s jedne strane i s druge strane doživeli bi velike teritorijalne gubitke od Italije (Italy) koja je bila, od Austrije koja je branila svoje teritorije u ovom ratu. Oni su verovali u pobedu Antante (Antante), ali su želeli, pri tom, da, zajedno sa Srbijom, izbegnu tu sudbinu pobeđenog naroda.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, okrenite još jednu stranicu. Imate izjavu predsednika Vlade, Nikole Pašića, listu "Morning post" (Morning Post).

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ali to u ono vreme nije bio tek intervju, nego je to jedna izjava koja se javno daje u vezi sa glavnim političkim pitanjima. Ja ne mogu mnogo toga da citiram, jer ona nije prevedena, već je samo ovde data na srpskom jeziku, u ovoj knjizi dokumenata. Ali vam skrećem pažnju na prvi pasus gde Pašić prvo kaže da će se srpska Vlada odlučno držati "Krfске deklaracije", a onda na kraju pasusa kaže: "Srpski narod ne može da želi da zauzme dominantan položaj u budućem Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca".

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pašić je to iskreno mislio. I većina srpskih političara je bila veoma spremna na niz žrtava, osim onih

pretrpljenih u ratu, koje su bile enormne za malenu Srbiju, bili su spremni na niz žrtava u korist te ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, kada ste već kod toga, kolike su bile žrtve za Srbiju u tom ratu?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Srbija je izgubila između 1.200.000 i 1.300.000 stanovnika, od toga oko 350.000 do 400.000 vojnika, a ostalo je bilo civilno stanovništvo nastradalo u teroru i od epidemijskih bolesti, tako da je njeno stanovništvo bilo za, otprilike, trećinu, za 30 posto smanjeno u toku Prvog svetskog rata, same Srbije. E sada, je l' hoćete odgovor na ovo prethodno pitanje?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da, da, naravno. Ovo sam napravio digresiju da bi se jasno videlo šta je i koliko ogromne žrtve ... Trećina stanovništva je izgubljena, praktično, u Prvom svetskom ratu.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste. Jeste. Evo vidite šta je žrtvovala Srbija. Na šta je, na koju najveću žrtvu je bila spremna: da se odrekne svoje državnosti, svoje države, međunarodno priznate, suverene Kraljevine Srbije i da tu državnost svoju utopi u novu jugoslovensku državu. Ja sam to formulisao da svoju gotovinu zameni za jedan nesigurni kredit Jugoslavije, svoju državnu gotovinu. To znači da se odrekne Srbije koja je mogla da uživa veliki ugled posle Prvog svetskog rata i da rizikuje da u novoj državi možda izgubi taj ugled koji je stekla u Prvom svetskom ratu, što će se, na žalost i dogoditi.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: On dalje, u trećem pasusu, Pašić kaže: "Ovim svečano izjavljujem da Srbija smatra svojom nacionalnom ...

SUDIJA KVON: Gospodine Miloševiću, to je tabulator 5.7. Morate da ukazete na broj tabulatora ako želite da dokumenti budu ispravno prevedeni.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, gospodine Kvon, to je,

ovo što ste rekli je tačno, da ne ponavljam. Znači tabulator 5.7, izjava Nikole Pašića listu *“Morning Post”*: “Ovim svečano izjavljujem da Srbija smatra svojom nacionalnom dužnošću da oslobodi Srbe, Hrvate i Slovence. Kad budu slobodni, biće im priznato pravo samoopredeljenja, to jest, pravo da slobodno izjave da li žele da se pridruže Srbiji na osnovu “Krfske deklaracije” ili žele da stvaraju male države kao u dalekoj prošlosti. Skladno onome što prethodi, ne samo da ne želimo da vodimo imperijalističku politiku, nego mi nećemo čak ni to da ma kojim nasilno ograničimo pravo samoopredeljenja Hrvata i Slovenaca ili da ostanemo do kraja pri “Krfskoj deklaraciji”, ako bi to bilo protivno njihovoj želji”. On znači dovodi u pitanje i “Krfsku deklaraciju” i sve, stavljajući na prvo mesto želju tih naroda i njihovo pravo, kad budu slobodni, da se slobodno opredele. “Izjava Jugoslovenskog parlamentarnog kluba svedoči da smo svi saglasni u našim željama i težnjama u pogledu naše narodne budućnosti, a događaji će to potvrditi skoro, na još jedan svečaniji način” i tako dalje. Dakle, da li se tu uopšte moglo govoriti o nekakvim velikosrpskim pretenzijama, dominaciji ili bilo čemu što bi moglo na bilo kakav način da stavi u sumnju postupke i politiku koja je vođena?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, moje je duboko, ako hoćete naučno uverenje, da nije i zahvaljujući tome sam ovde i napisao sam onaj tekst koji sam prosledio Sudu, jer zaista je srpska Vlada u toku Prvog svetskog rata vodila jednu oslobodilačku akciju, prepuštajući odluku o tome hoće li se ujediniti sa Srbijom ili neće, samim predstavnicima, ovlašćenim predstavnicima hrvatskog i slovenačkog naroda.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Popov, hvala vam. Recite mi sada, molim vas, da li je ...

SUDIJA ROBINSON: Dozvolite mi da postavim profesoru pitanje. Profesore, želite da kažete da ni u jednom trenutku, nikada, nije postojala politika Velike Srbije?

SVEDOK POPOV: Pa, ja sam, ako se ne varam, na prvom mom ovde izlaganju, pomenuo da je bilo ideja, ali da su one uvek pripadale perifernim i marginalnim političkim snagama, osim u jednom slučaju kad je jedna oficirska organizacija tražila Veliku Srbiju i ima jedan momenat, sad, taj bi tražio malo duže, ako mi dozvolite tri minuta da objašnjavam, kad je Srbija ispoljila određenu meru ekspanzije, gledano sa današnjeg stanovišta. Naime, 1912. godine, Srbija je isto tako vodila Balkanski rat u društvu sa Bugarskom (Bulgaria), Grčkom (Greece) i Crnom Gorom, protiv Turske (Turkey), radi proterivanja Turaka iz južnoslovenskih krajeva Balkana, gde su oni još postojali posle 1878. godine. I tada je Srbija kao jedan od vrlo bitnih ratnih ciljeva stavila izlazak na Jadransko more, da bi se oslobodila nesnosnog pritiska Austro-Ugarske, preko koje je išlo 80 i više odsto njenog izvoza i isto toliko uvoza, dolazilo. I Austrija, kad god je htela da izvrši pritisak na Srbiju, zatvarala je granicu. Zato je Srbija, Srbiji izlaz na more i jedna luka na Jadranu postala životno pitanje. I onda su Srbi hteli da uzmu, pored oslobođenog Kosova, hteli da uzmu i jednu luku u severnoj Albaniji (Albania). Pošto to velike sile nisu dopustile, onda je ona uzela jedan deo Makedonije koji, sa današnjeg stanovišta gledajući, nije srpski. Ali, u to vreme, na početku XX veka, makedonska nacija još nije bila konstituisana i ona je, opredeljivala se čas kao bugarska, čas kao srpska ili nacionalno neopredeljena. Srbi, Bugari i Grci, računajući na to, dogovorili su se da podele Makedoniju i oni su je zaista i podelili. Bugari su uzeli Pirinsku Makedoniju, Srbija je uzela Vardarsku Makedoniju, a Grčka je uzela Egejsku Makedoniju. To je bio jedini u istoriji, koliko ja znam, ekspanzionistički potez i ekspanzionistička akcija Srbije. Ali, sad ću završiti ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam.

SVEDOK POPOV: Ako dozvolite da ...

SUDIJA ROBINSON: Da, završite.

SVEDOK POPOV: Na tom prostoru, za četvrt veka, samo na tom, u Vardarskoj Makedoniji, koju je uzela Srbija, samo do granica do kojih je stigla srpska cokula, do kojih je stigla srpska vojska, tu je obrazovana za 25 godina, dvadesetak godina makedonska nacija i makedonska država. Makedonaca u Bugarskoj, ne da nemaju autonomiju ili državu, nema Makedonaca. Ne priznaju se ni kao manjina. Makedonaca nema u Grčkoj, u Egejskoj Makedoniji. Takođe, nisu priznati ni kao manjina. U sastavu Srbije oni su se afirmisali kao nacija i srpski narod je to prihvatio i na taj način, ako hoćete da kažem, okajao onaj greh što nije osetio na vreme da je to poseban narod. A da je osetio, odnosno da nije osetio, da je prepustio to Bugarskoj, danas bi Makedonija bila podeljena između Albanije i Bugarske i ne bi je bilo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore ...

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... samo da jednu činjenicu raščistimo. Današnja Republika Makedonija je isključivo na prostoru koji je od Turaka oslobodila srpska vojska.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Van tog prostora, ona ne postoji.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nema. Ne da ne postoji Makedonija, ne postoje Makedonci.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Makedonija se 1991. godine odlučila da bude samostalna i bez ikakvih sukoba, bez ičega, niko nije postavljao pitanje, kao što ga ne bi postavljao ni drugima, da su to hteli bez sukoba.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja mislim da ste u pravu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Popov, a recite mi, da

bi stvari bile jasnije, da li je na kraju Prvog svetskog rata Srbija bila u prilici, sad smo videli da to nije činila, ali da li je bila u prilici da napravi neku državu koja bi se mogla nazvati "Velika Srbija"?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Bila je u prilici da napravi Srbiju mnogo veću nego što je sama bila, dakle, u granicama koje bi gotovo udvostručile njenu državu, u kojoj bi i pored svega, Srbi imali između 60 posto i 70 posto stanovništva i to su one granice koje su velike sile iz dva razloga 1915. godine ponudile Srbiji. U avgustu 1915. godine na Srbiju je vršen pritisak od strane Velike Britanije i Francuske, pa i Rusije (Russia) da ustupe Bugarima, da ustupi Bugarima istočnu, delove istočne Makedonije, kako bi se oni zadržali od odlaska u tabor Centralnih sila, dakle Nemačke i Austro-Ugarske. S druge strane, izašao je na videlo Londonski sporazum (The Treaty of London) kojim su velike sile pridobile Italiju da uđu ... Antantne sile, da uđu na, Italijane da uđu na njihovoj strani, što je izazvalo opet proteste, kod Hrvata najviše, Slovenaca, pa i kod Srba. I onda je, kao kompenzacija, Srbiji ponuđeno da načini sebi državu na teritoriji Bosne, delova Vojvodine bez Banata i istočne Slavonije. Čak postoji neka karta za koju moram da vam kažem, ja ne verujem da je nacrtana direktno, nego je kombinacijom ponuda koje su stigle od Velike Britanije i od Francuske, konkretno se pominju Edvard Grej i žorž Klemenso (Georges Clemenceau), dakle, prvu ponudu i prvu ideju o Velikoj Srbiji zvanično su Srbiji sugerisale savezničke sile u Prvom svetskom ratu. To je prva stvarna ideja o Velikoj Srbiji i, ako hoćete, mogao bih reći, jedina.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Samo da napravimo jednu malu digresiju ...

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, pre nego što nastavimo, naravno, poznato je da smo mi osporavali delove svedočenja ovog svedoka i Pretresno veće nije prihvatilo naš prigovor. Ipak, pozvao bih Pretresno veće da možda zaustavi svedočenje, budući da sada idemo u istorijske detalje i ne znamo od koje će vrednosti to biti Pretresnom veću.

SUDIJA ROBINSON: Pretresno veće to ima na umu. Gospodine Miloševiću, mislim da sam već rekao da nismo ovde na predavanju i da treba da izvodite dokaze u vezi sa ovim pitanjem, budući da je to bio važan deo izvođenja dokaza Tužilaštva. Čini mi se da se sad približavamo trenutku kada ćemo se potpuno udaviti u istoriji i mislim da bismo trebali da krenemo ka savremenim zbivanjima. Takođe, čuli smo dovoljno istorijskih podataka o ovom konceptu i mislim da Pretresnom veću neće biti od koristi ukoliko bude nastavilo da sluša o 1914. i 1915. godini. Dakle, ako biste mogli malo brže da krenete ka savremenom periodu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Robinson (Robinson), ja uvažavam vašu sugestiju i naravno da je ona racionalna, ali imajte u vidu da je ovde jedna od glavnih teza ove lažne tužbe, zločinački poduhvat radi stvaranja Velike Srbije. Taj apsurd mora da se razjasni, raščisti i diskredituje, jer ništa drugo i ne zasluhuje i sve je ovo deo ... Vama, vama ne škodi i malo više i šire poznavanje celokupne problematike na kojoj se zasniva ova lažna tužba. A vi vidite šta je sa istorijskim činjenicama koje su neosporne. Ja sam rekao: hoću da napravim jednu digresiju iako to možete nazvati detaljem, ali gospodin Najs (Nice) je, na primer, taj detalj ovde iznosio u nekakvom telefonskom razgovoru između Karadžića i mene, gde Karadžić mene pita za londonski sporazum. Ja ne znam da mu kažem ništa o tome, pa sad hoću da pitam profesora, pošto je gospodin Najs upotrebljavao londonski sporazum i pominjao ga ovde. Professore, molim vas, imate ovde u tabulatoru, u tabulatoru 14 mapu "Londonskog ugovora". Koliko ja razumem ovu mapu, to je originalna mapa "Londonskog ugovora", ovaj "Londonski ugovor" i mapa "Londonskog ugovora" nikakve veze nema sa Srbijom. To je dogovor sa Italijom, da bi Italija ušla u rat na strani saveznika koji njoj daje deo Dalmacije i tako dalje. Pa bi korisno bilo da to osporite ili potvrdite, ovo što kaže.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa pošto ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Evo, u tabulatoru 14 imate mapu "Londonskog ugovora". To dakle nema veze sa Srbijom.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Postoje dve mape. Jedno je mapa koja je načinjena aprila 1915. godine, kada je zaključen "Londonski ugovor" o pristupanju Italije Antantinom savezu. I tada je ucrtano u mape šta će ona dobiti kao nagradu. U toj, u tom nizu nagrada jesu i teritorije Dalmacije do, negde, Šibenika, Istra, razume se, cela, Trst (Trieste), Trentino (Trentino), deo Tirola (Tyrol), jadranska ostrva i deo albanske teritorije. To će dobiti Italija. A druga je mapa ona koja je ponuđena Srbiji da se obešteti za to što će izgubiti Hrvati i na koje Srbi računaju kao na jedan narod, što će oni izgubiti u Dalmaciji i s druge strane, što će Srbija izgubiti u Makedoniji. To je ta druga mapa koja je ovde relevantna. Ona prva nije relevantna za vaš proces.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle ova londonska sa Italijom nije relevantna?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Reč je o ovoj drugoj?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, dakle tu smo digresiju završili, a recite mi da li su odnos ...

SUDIJA ROBINSON: A gde se nalazi druga karta? Mi smo gledali tabulator 15, odnosno 14. Sada spominjete drugu kartu, pa nam recite o kojoj drugoj karti se radi?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja ne znam gde je ova druga karta. Ova karta koja je ovde data, to je karta londonskog sporazuma i to nije karta ... I londonski sporazum nije sporazum koji tretira pitanje Srbije. On tretira odnose velikih sila i Italije. A ova druga mapa, ja ne znam da li je mi imamo, profesore, u dokaznim predmetima?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nemamo je. Ja sam je doneo, doduše. Prevedena je, prevedeni su komentari i objašnjenja i na engleski jezik. Postoji jedna knjiga sa mapama. Ja nisam mislio da ćemo o tome raspravljati. Doduše, poneo sam, ali, ovaj, mogu pokazati ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pokažite molim vas.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: ... tu drugu mapu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Stavite na grafoskop.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Samo da je pronađem. Evo, ovo je prva mapa ta. Evo vidite? I to je ono što je nuđeno, što je odobreno Italiji a ono što je nama ponuđeno, odnosno Srbiji ponuđeno, to ću vam pronaći u ovoj knjizi koja ima 28 mapa i ... Evo, to je ovo. Ovo je ono što se smatralo da se Srbiji može dati u ... Obećano Srbiji 1915. godine u Londonu. Ja ne znam da li to može, velika je karta, da l' to može da se prikaže?

SUDIJA ROBINSON: Sada se karta vidi na grafoskopu. Recite nam koja je poenta ove karte? Dakle, koje pitanje želite da postavite svedoku u vezi sa ovom kartom?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa vi ste tražili ovu drugu mapu. Ja sam razjasnio sa svedokom ...

SUDIJA ROBINSON: Ja sam tražio? Mislim da Pretresno veće nije tražilo da vidi drugu kartu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. U svakom slučaju, je li ovo koje su teritorije predložene, predložene tada? Vi ste pomenuli Edvarda Greja, Klemensoa i druge.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Šta je to onda ponuđeno Srbiji kao alternativa pravljenju Jugoslavije, je li tako?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste. Ponuđena je, zapravo, Bosna,

istočna Slavonija, Bačka, Srem i deo Dalmacije do nešto severnije od Splita, do rta Planka. Dakle, dosta teritorije. Više nego što su Srbi ikad smatrali svojim teritorijama.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Možete ovo da uklonite. Dakle ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, vi ste se pozabavili onim pitanjem za koje ste rekli da ga je pokrenulo Tužilaštvo, a vezano za presretnuti razgovor koji ste vodili sa Karadžićem, kada se spominje londonski sporazum. Ali krenimo sada dalje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, profesore, ustanovili smo, Srbija nije prihvatila to, već je išla na oslobađanje i Slovenaca i Hrvata i Srba pod Austro-Ugarskom i na stvaranje Jugoslavije, u kojoj, Pašić, kako smo ga citirali, tvrdi "ne sme ni da želi da bude dominantna". Je li to jasno?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Meni je jasno. Nadam se da smo i Sudu to razjasnili, da Srbija nije prihvatila ponudu Velike Srbije, nego je išla za svojim ratnim ciljem, definisanim u "Niškoj deklaraciji".

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, šta su vama istorijske činjenice da je ponuda Velike Srbije išla od velikih sila i da tu ponudu Srbija nije prihvatila?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, po mom mišljenju, to je znak njenog principa za koji se borila od Prvog ustanka do kraja Prvog, pa i do danas, ako hoćete.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala profesore. A recite mi kakvo je bilo raspoloženje stanovništva u to vreme u Vojvodini, Baranji, Bosni i Hercegovini, Slavoniji, Dalmaciji, dakle, svim tim krajevima koji su nuđeni Srbiji da uveća teritoriju?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Konkretno, u ovoj godini, 1915. godini, stanovništvo nije moglo da ničim ispolji svoje raspoloženje,

jer je bilo toliko pritisnuto ratnim zakonima i vanrednim stanjima, hapšenjima, progonima i tako dalje, da se to nije moglo ustanoviti. Ali, kada je Austrija zapala u krizu 1918. godine, onda je buknuo pravom erupcijom jedan val oduševljenja za oslobađanjem od Austrije i za stvaranje zajedničke države. Istina, to su, to se može utvrditi, pre svega za onu javnost koja je dolazila do izražaja. Nije se išlo od sela do sela i, na žalost, tad nisu, osim u Vojvodini, izvršeni slobodni izbori za Skupštine koje će odlučivati o sudbini ovih teritorija, nego je hrvatski Sabor u ime svih Južnih Slovena zapadno od Drine, doneo odluku o formiranju Narodnog vijeća države Slovenaca, Hrvata i Srba.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, profesore. A da li vam je poznata izjava jednog od ključnih hrvatskih predstavnika u Narodnom veću Slovenaca, Hrvata i Srba, doktora Ante Pavelića. On je slučajni imenjaka sa onim kasnijim poglavnikom NDH, Antom Pavelićem. Da li vam je poznata ta njegova izjava o dilemi pred kojom su stajali, šta da rade i šta je bila njihova dilema u tom trenutku? Hrvatskog, kako bih rekao, hrvatske političke elite, u tom trenutku?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Dilema je stvorena, najpre, 1917. godine: da li ići na ujedinjavanje južnoslovenskih zemalja koje se nalaze pod Habsburškom monarhijom i u vezi s tim je doneta, takozvana, "Majska deklaracija" predstavnika Hrvata, Srba i Slovenaca u austrijskom parlamentu, u austrijskim delegacijama, ili ne prihvatiti to rešenje, nego ići na ujedinjenje sa Srbijom. Stvar je postala potpuno jasna u najširim političkim krugovima 1918. godine, da treba ići na ujedinjenje sa Srbijom. Ostaće jedna dilema, trajna, sve do raspada Jugoslavije da li treba ići na centralističku državu ili odmah na federativnu kraljevinu, federativno uređenu. Međutim, ta je dilema razdirala jugoslovensko biće tokom čitavog perioda između dva svetska rata i jedva da je naslućeno rešenje, a nije nađeno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, profesore, da li je to opredeljenje Kraljevine Srbije, srpskog naroda, za formiranje Jugoslavije

najbolji mogući dokaz da je austro-ugarska propaganda o bauku Velike Srbije i, kasnije, nemačka propaganda i kasnije, posle drugog rata, bila lažna?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa naravno da je bila lažna, jer, evo, malopre sam rekao da je jedina stvarna ideja o velikoj Srbiji bila rođena 1915. godine i to ne u srpskim krugovima, u to vreme je srpska Vlada još bila na svojoj teritoriji u Nišu, dakle ne u srpskim krugovima, nego u krugovima velikih sila, sila Antante, na čijoj strani se borila i Srbija. Prema tome, svaka ta propaganda je u osnovi bila lažna, osim ako ne mislimo na pojedine, kako smo malopre rekli, marginalne i prolazne slučajeve.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, hteo bih da sam siguran da li na najbolji način koristimo vreme koje nam je na raspolaganju. Kao što sam već rekao, na vama je, a, takođe, imate i pravo da osporavate taj koncept Velike Srbije, budući da je to bio važan deo izvođenja dokaza Tužilaštva. I meni je jasno da to radite kroz istoriju Srbije, kako biste pokazali da ni u jednom trenutku taj koncept nije preovlađivao. Vi ste se već bavili Prvim svetskim ratom. Da li sad možemo da pređemo na period između Prvog i Drugog svetskog rata i da naglasite ključne tačke iz tog perioda, a da onda pređete na Drugi svetski rat, a onda s Drugog svetskog rata na današnjicu. Jer, u suprotnom, jednostavno ćemo biti preplavljeni istorijskim detaljima koji baš nisu nužni. Mi želimo samo jednu opštu sliku onoga što vi želite da prikazete. A, kao što sam rekao, vi, u svakom slučaju imate pravo na to.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa, opštu sliku ste stekli. Sad ćemo da je samo vidimo kroz formiranje te ideje i tog mita o Velikoj Srbiji. Sad ćemo samo da prođemo kroz njenu dinamiku, koju ste maločas pomenuli. Recite mi, profesore, da li je srpski narod podržao opstanak Jugoslavije i za vreme Drugog svetskog rata?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, na tom jugoslovenskom pro-

gramu je i mobilisan najveći deo narodnooslobodilačkih snaga u celoj Jugoslaviji, pa, razume se i među Srbima, jer 80 posto, sve do kraja 1943. godine i početkom 1944. godine, 80 posto boraca narodnooslobodilačke vojske su bili Srbi i oni su se opredelili za jugoslovensko rešenje koje je nudila, u to vreme, Komunistička partija, predvodnik narodnooslobodilačkog rata a odbacila ... Srpski narod je odbacio, nije prihvatio i nije se odazvao na suprotne velikosrpske planove koje je nudio drugi oslobodilački, kako da kažem, deklarativno oslobodilački pokret Draže Mihailovića.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Dakle, srpski narod je podržao opstanak Jugoslavije i za vreme Drugog svetskog rata. Da li je isto učinio i devedesetih godina XX veka? Podržao opstanak Jugoslavije?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa u to, čini mi se, nema sumnje. Srbi su i u Srbiji, a naročito oni van Srbije, u Bosni, u Hrvatskoj, bili uvereni i to je činjenica, da jedino u Jugoslaviji mogu ostati svi na okupu. U jugoslovenskim granicama. Ako se raspadne Jugoslavija, oni se ponovo, kao što je bilo 1918. godine, ponovo vraćaju u tuđe države, u tuđe granice, čak i tamo, kao u Bosni, gde su, makar, relativna većina. Zato su Jugosloveni, odnosno Srbi bili jugoslovenski, u najvećem broju, jugoslovenski orijentisani i bili spremni da brane tu Jugoslaviju, neki i oružjem, oni u krajinama u Bosni, a drugi na propagandni način, materijalnom pomoći i tako dalje. Dakle, devedesetih godina se branila, početkom devedesetih godina se branila Jugoslavija i njen opstanak.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, vi ste pomenuli koliko je žrtava u Prvom svetskom ratu. Da li možete ovako sada, ako nećete izgubiti mnogo vremena, da pogledate te činjenice, da li se može reći koliko je žrtava izgubio srpski narod u oba svetska rata? U stvaranju, dakle, u tom procesu stvaranja i očuvanja Jugoslavije i u Prvom i u Drugom svetskom ratu.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja mogu pokazati ovde jednu mapu koju je izradila američka obaveštajna služba krajem 1942. godine i

koja je na vrlo pouzdanim podacima, koji su držani u najdubljoj tajnosti. To je obavješajna služba iz koje je izrasla posle CIA (Central Intelligence Agency), na čijem je čelu bio Vilijam Donovan (William Donovan), izradila kartu srpskih žrtava u Hrvatskoj, u Bosni, u Srbiji, u Vojvodini.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, recite nam koja je relevantnost broja stradalih Srba između dva svetska rata. Ja sam govorio da vi imate legitimno pravo da osporavate taj koncept Velike Srbije, ali recite nam koja je relevantnost ovog pitanja u vezi sa ovim što vi pokušavate da osporite? Dakle, činjenica da su Srbi stradali tokom dva svetska rata, na koji način je to u suprotnosti sa idejom Velike Srbije. Ako ne možete da objasnite, onda neću da dozvolim pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Mogu da objasnim, gospodine Robinson. Nemojte da se brinete da ne mogu da objasnim. Hteo sam da čujem od profesora, ne znam da li je vama to tačno prevedeno, jer ste vi rekli nešto: "između dva rata", koliko je ljudskih žrtava srpski narod uložio u stvaranje i očuvanje Jugoslavije. Dakle, koliko je žrtava uložio, ono što je najdragocenije, znači života, u stvaranje i očuvanje Jugoslavije. Jugoslavije. Imajte u vidu svaku reč koju sam postavio, vrlo sam promislio. Koliko je, dakle, žrtava, života, srpski narod uložio u stvaranje i očuvanje Jugoslavije?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jugoslavija je ...

SUDIJA ROBINSON: Ne, ne. Nemojte da odgovorite na to pitanje. Ja o tome treba da odlučim. Gospodin Milošević, na žalost, treba da sačeka moju odluku.

(Pretresno veće se savetuje)

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, to je marginalno relevantno. Budući da se to ipak tiče pitanja očuvanja Jugoslavije, profesore, molim vas da kratko na to odgovorite.

SVEDOK POPOV: Ukupni gubici, ako hoćete najkraće, po postojećim podacima Srbije u ... I Srba, srpskog naroda, ne Srbije, nego srpskog naroda u dva svetska rata, bili su oko dva i po miliona ljudi. Evo, to je najkraće što mogu da vam kažem.

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam. Gospodine Miloševiću, sada je došlo vreme za pauzu. Napravićemo pauzu od 20 minuta.

(pauza)

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, koliko vam je još potrebno vremena za ispitivnje ovog svjedoka?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa ja ću da požurim ...

prevodilac: Mikrofon, molim.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Nadam se da ću do polovine ove sednice da završim glavno ispitivanje.

SUDIJA ROBINSON: Nismo imali prevod. Mikrofon nije bio uključen.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Rekao sam ... Da, sad je uključen. Nastojaću da do polovine ove sednice završim glavno ispitivanje. Možda čak i pre. Nadam se tako.

SUDIJA ROBINSON: U redu, gospodine Miloševiću. Nastavite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore Popov, maločas ste objasnili koliko je uloženo u stvaranje i očuvanje Jugoslavije, a nešto pre toga ste govorili o tome šta je sve unela Srbija u tu novu zajedničku državu. E, sad vam, kao istoričaru želim da postavim jedno pitanje. Dakle, ako jedan narod koji u stvaranje i očuvanje jedne države uloži milione ljudskih života, uloži svoju državnost, među-

narodno-pravni subjektivitet i tako dalje, šta vam se kao istoričaru čini normalnijim i verovatnijim, da će taj narod nastojati da očuva tu državu za koju se toliko žrtvovao ili da će da krene u neke projekte koje je u istoriji odbacivao?

SUDIJA ROBINSON: Ne. Gospodine Miloševiću, to nije prikladno pitanje jer ćete da dobijete odgovor koji se zasniva isključivo na mišljenju. Taj odgovor ne bi bio zasnovan na profesorovom poznavanju istorije i njegovom opštem znanju. Mislim da treba da postavite drugo pitanje. To možete da koristite kada se budete obraćali Pretresnom veću u završnoj reči. Kao pitanje, to nije prikladno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, da li je devedesetih godina srpski narod nastojao da očuva Jugoslaviju u koju je toliko uložio ili se okrenuo projektima koje je u istoriji odbacio?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Naravno da se okrenuo državi koju je sam stvarao i najveći doprinos dao, tim pre što je iz oba svetska rata, naročito iz Drugog, nosio strahovita negativna iskustva, upravo od onih snaga koje su devedesetih godina proglasile secesiju i koje su tražile razbijanje Jugoslavije. Prema tome, jasno je na koju stranu i zbog čega su se Srbi opredelili za, opredeljivali za odbranu Jugoslavije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sada, u vezi sa ovim odbačenim projektima i vi ste ih pomenuli, bilo je takvih projekata. Vi imate tabulatore od šest pa nadalje. Tu je nekoliko mapa ... Tu je nekoliko mapa. Na primer, u tabulatoru 6, ako želite da pogledate, to je, kako je ovde dato "Homogena Srbija" pod navedenim naslovom "Doktor Stevan Moljević, banjalučki advokat".

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Šta je predstavljala ta mapa?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: U trenucima inferalnog terora kojem je bio podvrgnut srpski narod u krajinama u Bosni i Hercegovini od strane ustaške Nezavisne države Hrvatske 1941.

godine, advokat Moljević je otišao iz Banja Luke i našao se na teritoriji Crne Gore, u Nikšiću. I on je tu razmišljao o podeli Jugoslavije i stvaranju Velike Srbije i načinio je jednu kartu koja je poslata u štab Draže Mihailovića. Tamo je već postojala jedna karta Beogradskog nacionalnog komiteta i Draža Mihailović je poredio te dve karte i dopala mu se više Moljevićeva. Kada je Moljević stigao do štaba Draže Mihailovića 1942. godine, u martu, onda je ta karta, uglavnom, usvojena. Bilo je bezbroj karata. Svaki odred četnički, to je bio jedan inkohherentan pokret, je imao svoje ideje, svoje mape i tako dalje, ali su onda usvojene, kao cilj pokreta Draže Mihajlovića, ove ideje Stevana Moljevića i one su važile sve do januara 1944. godine, kad su modifikovane. Moljević je predviđao Veliku Srbiju, čak veću od one koju je nudio "Londonski ugovor" i, odnosno londonska ponuda, ne "Londonski ugovor" i Moljević je predviđao da to bude homogena Srbija u nacionalnom pogledu, tako što će se stanovništvu omogućiti, nesrpskom, da ode samo ili će se razmeniti sa onim Srbima koji ostanu izvan ove Velike Srbije. Taj program je odbačen od samih četnika. Revidiran je idejom na, takozvanom, "Svetosavskom kongresu" u selu Ba, januara 1944. godine, kada je, pod pritiskom saveznika i uz i zbog raspoloženja saveznika, odlučeno da se pravi federativna Jugoslavija sa Velikom Srbijom kao centrom u toj federaciji. Ali i to nije prihvaćeno od srpskog naroda, zapravo od Narodnooslobodilačkog pokreta i svi ti planovi i Moljevićev i "Svetosavskog kongresa" i bezbroj drugih, pali su u vodu 1944., 1945. godine prilikom poraza četničkog pokreta, koji je ušao u otvorenu kolaboraciju sa nemačkim okupatorom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, taj plan o Velikoj Srbiji nikad nije bio zvanična politika ovih vodećih snaga u Jugoslaviji ili jugoslovenske države ili srpskih političara koji su bili na vlasti?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nije bio i nije mogao da uspe nikako, jer je predviđao jednu dalju strahovitu borbu za teritorije, koja, za koju, koju srpski narod, zapravo, nije želeo. I otuda je ta, svaka takva projekcija doživela neuspeh i pala je na ispitu, ne samo istorije, nego aktuelnog tadašnjeg istorijskog trenutka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A dobro, da li je stvaranje Velike Srbije ikada bio program zvanične politike srpske države?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Koliko ja znam, a mislim da znam, nije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, profesore. E sad, da vas pitam, da li je pravljenje bilo kakve velike države nešto što podrazumeva neki teritorijalni kontinuitet, kompaktnost i tako dalje, koji čini tu državu?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, najčešće jeste. I zanimljivo je da su svi narodi u našem okruženju imali takve planove i takve želje, snove, ako hoćete da kažem. Ja sam se zaprepastio kad sam video da poslednji narod za koji bi pomislio da je to imao na našem prostoru, to su Slovenci. I oni su imali ideju Velike Slovenije. I postoji karta. Imam je ovde pred sobom. Mogu i da je pokažem. Ali, naravno, ni ona nije ostvarena, jer, zapravo, velika, ni Srbija, ni Hrvatska, ni Slovenija, ni Crna Gora, ni bilo koja druga, nije se mogla jednostavno u balkanskom kotlu, nacionalnom i verskom, stvoriti i srpska inteligencija i srpska politika je to od početka shvatila. Od Prvog ustanka, od 1804. godine, do danas.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, profesore. Dakle, rekli ste, podrazumeva jednu teritorijalnu kompaktnost stvaranje bilo kakve takve države. Ja ću vam sada pokazati ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, mislim da u ovome ima određene relevantnosti, zato moramo da budemo precizni. Pitali ste ga da li stvaranje bilo kakve veće države uključuje teritorijalni kontinuitet i kompaktnost. Odgovorio je "uglavnom da". Dakle, koliko sam ja shvatio, rekao je da element teritorijalnog povezivanja nije nužan element u konceptu Velike Srbije ili Velike Slovenije. Dakle, taj koncept se može ostvariti i bez teritorijalnog povezivanja. On ne mora da postoji u svim slučajevima. Da li to možete da objasnite, profesore?

SVEDOK POPOV: Kako da ne. Ja sam imao u vidu jedan evropski plan gde smo imali između dva svetska rata razdvojene teritorije jedne države i to je velika nesreća, znate. To je Poljska (Poland). Postojao je onaj koridor koji je delio Poljsku na dva dela i koji je bio predmet stalnog spora između Nemačke i Poljske, tako da je takav slučaj moguć i postoji u istoriji, ali je uglavnom, uglavnom je, svi ga izbegavaju i nije jako uobičajen. Evo, ako hoćete, dve Kine (China) danas, to je, takođe, bez kontinuiteta. Jedna, zapravo, država, ali sa dva režima i dve teritorije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Prema tome, profesore ...

SUDIJA ROBINSON: Da objasnimo. U transkript je ušlo da sam rekao "teritorijalni kontinuitet". Ali ono što sam ja na engleskom rekao je teritorijalna povezanost (contiguity). Mislim da je to bolji opis ideje koju sam imao. Nastavite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U svakom slučaju, ja sam vas razumeo, profesore, da stvaranje bilo kakve velike države podrazumeva teritorijalnu povezanost.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sad, molim vas. Molim da stavite na grafoskop ovu mapu. Ovo je mapa "Kutiljerovog plana" (Kutileiro Plan) za Bosnu i Hercegovinu, koju vi imate, ali ja sam je izvukao posebno da je ovde pokažemo, pa ću postaviti profesoru pitanje. Molim vas, stavite je na grafoskop. Ovo je, dakle, Kutiljerova mapa, odnosno mapa koja je nosila naziv "Kutiljerov plan". Pogledajte tu mapu profesore. To je mapa koju su sve tri strane potpisale 18. marta 1992. godine. Po toj mapi je Bosna i Hercegovina kantonizovana, nezavisna, ali kantonizovana država. Da li prema ovom planu postoji teritorijalni kontinuitet između srpskih teritorija? Vidi se lepo, srpski je deo vodoravno šrafiran ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da, da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... a hrvatski crn, muslimanski beo, a samo Sarajevo, izuzeto je, ono je ukoso šrafirano.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, očividno je da nema kontinuiteta i, ako se misli na nekakvu Veliku Srbiju da se ostvari na ovaj način, to bi bila besmislica.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa, upravo to želim da vas pitam. Da li se ovakva mapa i ovakav plan uklapaju u nekakav koncept Velike Srbije, da je on postojao?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, mislim da niko ozbiljan ne može pomisliti da to predstavlja put do Velike Srbije i da je iko mogao računati na ovaj, na ovakav način stvaranja Velike Srbije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. A da li vam je poznato da je srpska strana u Bosni i Hercegovini ovaj plan pre izbijanja rata prihvatila?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja to nisam istraživao, ali iz informacija koje imam iz javnosti, kao građanin, znam da su Srbi to prihvatili.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li vam je poznato da je Izetbegović, dakle, pre izbijanja sukoba, povukao svoj pristanak 25. marta 1992. godine?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ako se ne varam, on je najpre bio prihvatio, pa povukao.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da. On ga je potpisao 18. marta.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je. Eto to znam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Znači ovakva mapa i ovakav plan nikako ne bi mogao da se uklopi u neki koncept ideje Velike Srbije.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Sasvim sigurno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li vam je poznato da smo mi iz Srbije i ja lično, dali podršku ovakvim stavovima rukovodstvu Srba

u Bosni i prihvatanju "Kutiljerovog plana"?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Poznato mi je.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li vam se, kao istoričaru čini mogućim da neko planira pravljenje Velike Srbije, a da istovremeno prihvata i podržava plan koji predviđa nešto sasvim drugo? Da li istorija poznaje takve apsurdne primere?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, ja ne mogu ništa drugo, nego da potvrdim ovo što ste vi rekli da istorija gotovo takve apsurdne primere, ne mogu sad da se setim cele svetske istorije, možda negde ima takvog primera. Ali, na Balkanu ga sigurno nema, niti je bilo u srpskoj istoriji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pogledajte sada mapu "Vens-Ovenovog plana" (Vance-Owen Plan) iz 1993. godine, iz proleća 1993. godine. I ona predviđa nezavisnu ... Molim vas da stavite na grafoskop ... I ona predviđa nezavisnu Bosnu i Hercegovinu, podeljenju na kantone.

SUDIJA KVON: Gospodine Miloševiću, da li mi imamo takvu kartu? Jeste li to dostavili Pretresnom veću, ili ne?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Nisam dostavio Pretresnom veću. Pretpostavljao sam da sve ove karte, Kutiljerovog, "Vens-Ovenovog plana", ovde postoje i ovo nije, nije sporno da su to dokumenti koji su cirkulisali na međunarodnoj konferenciji. Dakle ...

TUŽILAC NAJS: Optuženi mora da poštuje našu praksu. Ako će ovde da postavlja nešto šta je već uvršteno u spis, onda bi na to trebao da upozori Sekretarijat i Pretresno veće. Dakle, a) treba da kaže da je to već uvršteno i b) da kaže da li je to ista ona verzija koja već postoji u spisu. Ne mogu u ovom trenutku da pomognem oko toga da li su ovi dokumenti uvršteni, ili ne. Bar ne odmah.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, da li je ova karta već

uvrštena u dokazni spis od strane Tužilaštva?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja verujem da jeste, jer "Vens-Ovenov plan" je više puta pominjan ovde i nemoguće bi bilo da karta nije uvrštena. Možete tu kartu da imate, ali pošto profesor dobro zna i tu kartu "Vens-Ovenovog plana", moje pitanje je da li takva mapa, evo, videli smo za Kutiljerovu ...

SUDIJA ROBINSON: Ne. Ne na takav način. Moramo da rešimo ovo. Morate da poštujuete praksu i proceduru Suda. Gospodin Najs je nešto rekao, nadovezujući se na pitanje sudije Kvana, koje je bilo potpuno prikladno. Mapa se ne nalazi ispred Pretresnog veća. Već smo imali takvu situaciju, gospodine Miloševiću i ponovlja se ista greška. Ukoliko vas upozorim da se ovakve stvari događaju zato što vas nije briga za proceduru i ako odlučim da ne ulažete dobru volju da ispoštujete proceduru, neću da vam dozvolim da uvodite dokaze. Ovdje postoji procedura koja mora da se poštuje. Neka profesor da svoj komentar.

SVEDOK POPOV: Ove Vens-Ovenove mape, je l' tako?

SUDIJA ROBINSON: Da. Koje je bilo pitanje? Dozvolite da gospodin Milošević postavi pitanje. Tu smo ga prekinuli.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Moje pitanje je isto kao i za Kutiljerovu mapu: da li se takva mapa i takav plan mogu da uklope u bilo kakvu ideju ili koncepciju Velike Srbije?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nikad se nije uklapala, a, koliko se ja sećam iz javnog života, ovako, to je raspravljano u Srbiji kao jedna od šansi da se zaustavi rat u Bosni, a ne da se stvara Velika Srbija.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Pa poznato vam je da smo tada bili grčki premijer Micotakis (Konstantin Mitsotakis) i predsednik Jugoslavije, Ćosić i ja na Palama i na Skupštini kada se raspravljao

“Vens-Ovenov plan”. Poznato vam je, dakle, da smo mi podržali taj plan. Dakle, da li vam se kao istoričaru čini mogućim da neko planira pravljenje Velike Srbije, a istovremeno prihvata i podržava planove koji predviđaju nešto sasvim drugo? Nešto što je očigledno, što se vidi ovde.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja sam tu sednicu, je l’ to na Palama bilo, pratio iz bolesničke postelje. Bio sam upravo na operaciji i čitave noći je trajala ta sednica i ujutru sam čuo izjave i vašu i gospodina Čosića, u kojima ste punu podršku pružili ovom planu. Ja ne verujem da neko može zadnju misao imati ... Primate da bismo mi to posle izigrali.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, dozvolio sam da prođe ovo pitanje, ali ako dođe još neko slično znajte da de se radilo, u stvari, o komentaru, koji nije prikladan za pitanje, već za vašu završnu reč.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa ovo je toliko očigledno, a pitanje treba da ...

SUDIJA ROBINSON: Očigledno je i onda to iznesite u svojoj završnoj reči, jer svedok ne može više da odgovara na takva pitanja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Dobro, gospodine Robinson. A recite mi, da napravimo jednu digresiju, jer mislim da je bitno da se to kaže, odnosno, interesuje me odgovor na pitanje da li je u politici Srbije i srpskih političkih ideologa ipak bilo tokom XIX i XX veka velikosrpskih zamisli i postupaka i kakvi su bili rezultati? Malo smo okrnuli, evo, Moljevića i još neke primere. Da li imate u vidu još neke nosioce takvih zamisli i rezultate takvih zamisli?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ozbiljnih političkih ljudi sa takvim zamislama nije bilo. Bilo je u intelektualnoj javnosti. Tu i tamo se javl-

jala poneka ideja oko negiranja nekakvog, nekog od naroda, recimo Makedonaca ili zahteva da se formiraju srpske zemlje, pa sa pozicija nadmoćnosti da se pregovara sa drugim narodima. To je bilo u nekoliko članaka "Srpskog glasa", koji je izdavao Srpski kulturni klub, neko vreme uoči Drugog svetskog rata, uoči napada Nemačke na Jugoslaviju, ali je i tadašnja Vlada taj list zabranila. Dakle, ja druge primere ozbiljnijih ljudi koji su govorili o Velikoj Srbiji, ne znam. Slobodanu Jovanoviću se to nekada prebacivalo, ali kada sam sada proučavao to što je on pisao i govorio o tome, ni traga ni glasa o tome nema. Njegova čitava, najveća briga je bila Jugoslavija.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Profesore, a da li je u samoj Republici Srbiji ...

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, mogu li da pomognem u vezi sa planovima. Nemam za sada pred sobom Kutiljerov plan, koji je upravo predstavio optuženi, ali bio on trebao da zna da je Kutiljerov plan stavljen u spis kao D209. Zahvalan sam gospođi Diklić (Diklich) što na tako brz način dolazi do tih pojedinosti. Da li se radi o istoj verziji plana, nisam siguran jer to nemam na ekranu. Vens-Ovenov plan je, koliko mi znamo, dokazni predmet 396, tabulator 10. S obzirom da nemam ni to ispred sebe ne mogu da utvrdim da li su verzije identične.

SUDIJA ROBINSON: Hvala, gospodine Najs, na pomoći koju je, u stvari, trebao da da gospodin Milošević.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, gospodine Robinson. Ja prihvatam i da se pitanje odnosi na bilo koju kartu "Vens-Ovenovog plana", uključujući i ovu koju je maločas pomenuo gospodin Najs, jer je opšte poznato kako je izgledao "Vens-Ovenov plan". Ovde se govori o oblastima iz kojih će se vojska bosanskih Srba povući po tom planu i oblasti iz kojih će morati da se povuče vojska BiH i bosanskih Hrvata. To je ovaj deo oko Sarajeva, ali svaki plan koji ste vi ovde registrovali, na isto se pitanje odnosi. Profesore, da li je u

samoj Republici Srbiji, govorim o ovim godinama od 1991. do 1999. godine, da li je u samoj Republici Srbiji bilo pojava tog veliko, ispoljavanja velikosrpskog hegemonizma i tendencija agresivnog ponašanja ili rekao bih, destruktivnog ponašanja?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Govorilo se mnogo o ...

TUŽILAC NAJS: Mislim da treba ograničiti načine na koje svjedok može da se poziva da ulazi u one oblasti koje potpadaju pod nadležnost samog Suda.

SUDIJA ROBINSON: Morate da postavite drugo pitanje, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Šta znate o pojavama velikosrpskog hegemonizma u poslednjoj deceniji XX veka, u samoj Srbiji?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Znam da je bilo verbalnih, retoričkih, ovako, i propagandnih zalaganja za oslobođenje srpskog naroda i tako dalje. Čak ni ta zalaganja, recimo, Srpske radikalne stranke, Srpskog pokreta obnove, pre svega, nisu propagirala rat za proširenje Srbije, nego jednostavno samo su verbalno podržavala srpski narod i njegovu želju, iz krajina naroda i iz Bosne, da ostane u zajednici sa Srbijom. Ne mogu da tvrdim, ne mogu da kažem da su to bili neki koherentni velikosrpski planovi, ali svi su oni, zapravo, čak i kad su se, tu i tamo javljali u agitacijama, u predizbornim borbama i tako dalje, svi su oni bili vrlo efikasno suzbijani od tadašnje vlasti, od vaše strane i od Vlade, parlamenta Republike Srbije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Profesore, gospodin Najs je u toku ispitivanja vaših kolega, profesorke Avramov i akademika Mihajla Markovića ... Ja sam ovo tek jutros mogao da nađem na transkriptu, to je strana 32501 kod profesorke Avramov, a kod profesora Mihajla Markovića 33550, odnosi se na neka pisanja časopisa "Epoha". Vi imate časopis "Epoha", a imam ga i ja.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A ovde je to pokretano kao neko

bitno pitanje, pa bih želeo da nam pomognete da neke stvari razjasnimo. Na primer, kod profesorke Avramov, ovde, šesti red kaže: "Postojao je časopis koji se zvao 'Epoha' koji je izlazio nekoliko godina, oko 1991. godine i nešto kasnije. To je, u stvari, efektivno bio časopis stranke optuženog, SPS-a. Je li tačno?" To je pitanje gospodina Najsa koje je postavio Smilji Avramov koja je rekla da nije, nije to pratila, nije mogla da odgovori na njega, ali gospodin Najs tvrdi da je to bio časopis Socijalističke partije. Kod Mihajla Markovića, takođe: "Svesni ste za postojanja časopisa koji se zove 'Epoha'" i tako dalje. On nije znao tačno da kaže o čemu je reč, ali pošto smo, u međuvremenu, taj časopis nabavili, a gospodin Najs ga je uveo kao dokazni predmet, vama je poznato, profesore, da je taj časopis izlazio početkom devedesetih godina. ovde je to broj koji je, inače, ovde dat kao dokazni predmet. To je prvi broj "Epohe", 22. oktobra 1991. godine.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja moram da vam priznam, gospodine Miloševiću, da ja nisam znao da postoji takav časopis. Ali kad sam čuo ... Prvi put sam čuo da je takav časopis izlazio, upravo prateći prenos sa saslušanja gospođe Avramov i kolege Markovića.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Utoliko bolje.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: I onda sam se potrudio zahvaljujući jednom svom saradniku, mladom asistentu, bivšem asistentu, sad doktoru, da mi pronađe nekako negde taj broj. I on mi ga je našao. Ja sam pogledao. Ne mogu, nigde nisam mogao da konstatujem da je to časopis Socijalističke partije. Ja sam član Socijalističke partije od njenog osnivanja, ne sećam se da sam ikad ... Doduše, moram da proznam, ja ne čitam nedeljnu štampu, jer me gnjavi i gubim mnogo vremena. Ali ovo nisam znao ni da postoji. Posle sam video da ovde među saradnicima ima nekih ljudi, vrlo istaknutih, nekadašnjih funkcionera ili sadašnjih, Socijalističke partije, ali sam video još nešto. Pozadi imate na jednoj stranici, to je ... Izdaje neko deoničarsko društvo i imate celu stranu reklama. Pretpostavljam da su to ti deoničari. To je Institut za međunarodni menadžment, zatim CECIKOS, CECIOS, Evropski savet za menadžment (European

Council of Management) i drugih, nekoliko drugih takvih menadžerskih organizacija koje su, po svoj prilici, pokrenule taj časopis i, moram da kažem, oko njega, kao saradnike, okupili nekoliko vrlo značajnih imena u novinarstvu i u nauci. Takođe u ...

SUDIJA ROBINSON: Gde se nalazi ta organizacija, taj Evropski savet za menadžment koji ste spomenuli? Gdje mu je sedište? Da li to stoji u časopisu?

SVEDOK POPOV: Bio je u Beogradu. Stoji u časopisu. Koliko ja znam, to je neki gospodin Zečević osnovao. Milija Zečević, ako se ne varam. On je to osnovao, taj Međunarodni centar za menadžment. Imao je ispostavu u Parizu (Paris), a posle, koliko znam, ne garantujem, preseljen je u Los Anđeles (Los Angeles) u Sjedinjenim Američkim Državama (United States of America).

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Ali ovi koji se reklamiraju, oni koji se reklamiraju nisu izdavači "Epohe". Ovde u ovome impersumu na prvoj strani "Epohe" lepo stoji: "Izdaje 'Epoha', deoničarsko društvo", je li tako?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tačno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ne izdaje Socijalistička partija Srbije, nego izdaje "Epoha", deoničarsko društvo

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ma naravno

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A ovi koji se reklamiraju, nisu ni izdavači, ni urednici "Epohe", je li tako?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ali su svakako finansijeri.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Može da bude da su deoničari, to u ovom trenutku nije bitno. E sad, molim vas, pošto je to vreme, znači, oktobar 1991. godine, iz samog časopisa koji smo konačno dobili ... Evo imate i "Kongrap", najveći proizvođač stanova, koji se reklamira na celoj strani ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da, da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To je građevinsko preduzeće i tako dalje. Znači, ima tu mnogo raznih reklama, menadžment i tako dalje. Dakle, ovo osnovno pitanje: je li to časopis Socijalističke partije? Nije, nego je deoničarsko društvo. Drugo ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ali znao bih da je Socijalističke partije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa naravno da bi znali. I ja bih znao. E sada, što se tiče samog sadržaja, jeste li uspjeli da pročitate sadržaj ovih članaka?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jesam. Sinoć sam pročitao.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa činili vam se da se ovde iznosi niz raznih, često i oprečnih mišljenja i to je delo jedne opšte slobode štampe i novinarskog iznošenja u oktobru 1991. godine? Je l' to tako ili nije?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ma tada je krenulo ...

TUŽILAC NAJS: Još sugestivnih pitanja, govora i slično.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, upravo ste postavili pitanje koje pred svedoka stavlja odgovor. Već smo o tome razgovarali. Nije vam dozvoljeno da postavljate sugestivna pitanja. Izmenite pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Gospodine Popov, pretpostavljam da imate saznanja o tome da su onda vođene mnoge polemike o raznim mapama kojima su bili preplavljeni razni listovi i časopisi toga vremena?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa u takvim situacijama, znate, svaki ... Neku kombinatoriku ... To je u stlu velikog kombinatora Ostapa Bendera (Ostap Bender), znate, one čuvene literarne ličnosti koji mute u teškim situacijama, gledaju kako sebe da promovišu. Tako

da u tom smislu jeste bilo bezbroj nekakvih kombinacija. Ja nisam mnogo mapa video. Posle sam video da je bilo nekoliko ozbiljnijih od tako poznatih ljudi. Ovi ljudi, koji su ovde doneli neke mape, za mene, moram da kažem, moja krivica, nisam obavešten, ne znam ko su. Prema tome, pretpostavljam da nisu neke jako istaknute ličnosti u javnom životu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U svakom slučaju, ovde razni pisci iznose razna mišljenja.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Je l' to jasno iz ove, iz ovog broja "Epohe"?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da. Ja sam sinoć to čitao, jer sam poneo pred sam polazak ovamo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Evo pogledajte na strani 15, na primer. Ja ne znam ko je ovaj doktor Jovan Ilić. Možda ga vi poznajete, jer ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa čuo sam da je demograf nekakav.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, demograf. On kaže, na primer, evo gledajte, na strani 15, citiraću vam tačku 1. On kaže: "Mišljenja smo da često pominjana granica, zapadna granica srpskih zemalja na relaciji Virovitica-Karlovac-Karlobag, karta 1", pa je onda dao neku kartu "nije povoljna za rešavanje srpskog pitanja". On objašnjava, sad ste rekli i da je demograf.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Čuo sam da je demograf.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: "Nije povoljna za rešavanje srpskog pitanja, zato što se tada vuče puno Hrvata. Naime, u tom slučaju, ostalo bi u trećoj Jugoslaviji oko milion i po Hrvata", pa u zagradi podaci iz 1981. godine, verovatno statistiku gledamo.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Popis.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Samo ... da, da, popis "samo iz današnje Republike Hrvatske. Kad se ovome dodaju i ostali ...

TUŽILAC NAJS: Časni Sude.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Najs.

TUŽILAC NAJS: Mi nemamo ovaj dokazni predmet, koliko je meni poznato. Možda je to pod nekim drugim tabulatorom.

SUDIJA KVON: Zar to nije 786?

TUŽILAC NAJS: Možda jeste, ali nisam siguran. Ovde imamo samo primerak u boji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodin Najs je uneo ovu "Epohu" kao dokazni predmet. Ja koristim njegov dokazni predmet. Ja sad ne znam njegov broj, ali znam da ga je, kad je bio Mihajlo Marković, uneo kao dokazni predmet, kao da je to nešto što je važno. A ja hoću da pokažem o čemu se ovde radi. I da je reč o običnoj manipulaciji gospodina Najsa, naravno.

SUDIJA ROBINSON: Ovaj časopis o kome sada govorite je, dakle, isti onaj časopis koji je gospodin Najs ponudio kao dokaz. Da li se radi o istom izdanju?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Jeste. O potpuno istom primerku, istog broja, s tim što pretpostavljam da ovaj moj primerak ima malo više strana, jer gospodin Najs je izvadio nasumice jednu kartu i priložio uz ovu "Epohu", a časopis se odnosi na sva moguća razna pitanja i vidi se da je jedan od časopisa koji su tada postojali.

SUDIJA ROBINSON: Pokušavamo da pronađemo dokaz 786.

TUŽILAC NAJS: Evo sad imam pred sobom 786 i stvarno izgleda da

ima više strana, ali mi smo samo ono što smo imali. Ipak, optuženi mora da nam stavi na raspolaganje dokazne predmete ako će da ih koristi. Možda bi Pretresno veće, takođe, trebalo da se izjasni vezano za terminologiju koju je optuženi koristio, a koju je uputio meni. Ja sam bio veoma tolerantan na njegove uvrede, ali reč "manipulacija" je potpuno neprihvatljiva.

SUDIJA ROBINSON: Ako je koristio reč "manipulacija". Jeste, koristio je. Gospodine Miloševiću, ovde to nije prihvatljiv način izražavanja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, gospodine Robinson. Pročitaću vam onda još jedan citat. Na primer, ovaj Ilić je osporio ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, pre nego što nastavite, morate da imate kopije ovog časopisa, dakle, primerke za Pretresno veće i za Tužilaštvo, kako bismo mogli da pratimo vaše glavno ispitivanje. Treba da znate da to nije privatni razgovor između vas i svedoka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Koliko vidim, gospodine Robinson, vi držite u ruci kopiju časopisa.

SUDIJA ROBINSON: Da, ja sam uspeo da obezbedim jedan primerak i to zahvaljujući naporima sudije Kvona i predstavnika Sekretarijata, ali vi treba da dostavite te dokumente. To je vaš posao. Dakle, kada se veće pre dolaska u sudnicu pripremate za svedoka, morate da obezbedite kopije dokumenata na koje ćete se oslanjati tokom glavnog ispitivanja. Sledeći put, kada se ovo desi, neću da dozvolim da se oslanjate na takav dokument.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Dobro. Dobro, gospodine Robinson.

SUDIJA ROBINSON: Da li ste završili s ovim časopisom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ne. Ja sam hteo još da postavim par pitanja profesoru. Naime, hteo sam da citiram sa strane 20, opet. Vidi se jedna lepeza stavova o tome. Professore, imate stranu 20, molim vas. Poslednji, poslednji, dva poslednja pasusu na toj strani u poslednjem stupcu, piše: "Narod, a naročiti mlade, treba vaspitavati uz poštovanje pozitivnih etno-nacionalnih osobenosti, u duhu opšteg geo-globalizma, demokratskog evropejstva i uopšte, u duhu savremenih naučnih i kulturno-civilizacijskih i humanističkih tendencija i procesa. Mlade treba vaspitavati u ideji ravnopravnosti ljudi i građana na nivou svoje domovine i sveta. Trebalo je izbeći pogubno stanje koje se dogodilo nakon nestanka komunističkog jednonumlja. Ono je, nažalost, zamenjeno nacionalističko-šovinističkim jednonumljem, što je u celini stvorilo gore stanje nego što je bilo ranije. To znači da je potrebno u svim sredinama i na svim nivoima maksimalno razvijati dalji proces demokratizacije." Dakle, ovde su razna, u suštini, veoma pozitivna zalaganja, kritičkipogledi na događaje 1991. godine ...

SUDIJA ROBINSON: Koje je vaše pitanje?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, da li ovo što imate u rukama izlazi iz konteksta uobičajene publicistike toga vremena? I da li ovde ima neka, neka, kako bih rekao, velikosrpska, šovinistička ideologija, implantirana u ovaj časopis koji inače izdaje deoničarsko društvo, što se vidi, a ne Socijalistička partija?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa ovaj citat koji ste pročitali ja sam i sam označio kao nekavu vrstu dokaza o jednoj zdravoj političkoj misli, jednom zdravom razmišljanju koje u onom ludilu nacionalističkih i šovinističkih pobuda, se čulo. Kažem, ja ne znam ko je taj doktor Ilić, ali sa tim njegovom varijantama može ovako, može onako, ne znam da li se slažem. Ali, sa ovim svakako da se slažem, jer ovo jeste jedan glas razuma da se omladina internacionalistički, ako hoćete, ili tolerantno vaspitava.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa dobro, da li je tačno da u to

vreme, dok je još trajala haška konferencija i kad se i u javnosti, u političkim i u naučnim krugovima raspravljalo o raznim granicama, administrativnim, neadministrativnim i tako dalje, već bilo jasno da je neminovna secesija Slovenije i Hrvatske?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa ovo je oktobar, ako se ne varam ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: 1991. godine.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: ...1991. godine. Slovenija je juna proglasila secesiju, ako se ne varam, opet, to nisam ni smatrao da ću odgovarati. A Hrvatska, valjda, mesec dana kasnije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A ko je uopšte nametnuo to da pitanje granica uopšte dođe na dnevni red?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa onaj ko se odvaja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Izvršena je oružana secesija i počela je opšta rasprava o pitanju granica ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Počeo je napadom ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: ... po novinama, stručnim, nestručnim, laičkim, ekspertskim i svim mogućim, je li tako?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Počelo je napadom na Jugoslovensku narodnu armiju i to žestokim napadom, ubijanjem nenaoružanih vojnika, blokiranjem kasarni i tako dalje, a odmah zatim, razume se, išlo je i pitanje granica.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A ovde, kod ovog autora Rakića, vidi se da autor smatra da Evropa treba da reši pitanje granica.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, na žalost, tako je ispalo, znate. Čovek je gledao, verovatno, realnu situaciju, da je uticaj međunarodnog faktora toliki na našu unutrašnju situaciju, da se taj uticaj ne može izbeći. Ja tako razumem njegovo zalaganje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, neću više da se, da se ... Ovo što može da se citira, pošto ste pročitali, da li je potpuno jasno da je isto tako potpuno sukobljeno sa idejom o nekakvoj Velikoj Srbiji?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa jasno je. To se, nigde se ne zalaže za Veliku Srbiju. Niko, ni taj Rakić, ni Ilić.

TUŽILAC NAJS: Ponovo imamo jedno veoma sugestivno pitanje.

SUDIJA ROBINSON: Pa, s obzirom na okolnosti, ipak ćemo dozvoliti to pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Dobro. Profesor je već odgovorio.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, mislim da vam preti opasnost da potpuno iscrpите ovu temu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Ja ću se uzdržati od potpunog iscrpljivanja ove teme. Da li znate primere nekih srpskih političara devedesetih godina koji su se zalagali za agresivno prisustvo, formiranje paravojnih formacija ili bilo šta slično i u tom pravcu iz Srbije prema drugim delovima Jugoslavije.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja se sećam prve vojne formacije koja je, paravojne formacije koja je obrazovana negde sredinom 1991. godine. Ja živim u Novom Sadu, to je ... Preko puta Dunava je petrovaradinska tvrđava, ogromno jedno utvrđenje koje ima polja za egzercir i tu su se izvodile vežbe, takozvane, "Srpske garde". To je televizija snimala i komandant, prvi komandant te garde, koji će posle poginuti u Krajini, –orđe, valjda, Božović-Giška, je davao objašnjenje kako oni to rade i da se spremaju da idu da brane srpski narod, zato što to, navodno, ne radi srpska vlada dovoljno, odnosno jugoslovenska, još uvek, u to vreme, vlada. To je formacija koju je obrazovala stranka Srpski pokret obnove. Njen lider je Vuk Drašković. Eto, ja tu prvu znam. Posle sam slušao da postoje još neke

formacije, nekog Arkana, koji je nastradao, ubijen 2000. godine i govorilo se o Šešeljevima, nekim, dobrovoljcima, ali to ne bih rekao da je bila paravojna formacija. On je išao, galamio, držao govore patriotske i tako dalje. To bi bio, ovako, jedna verbalna agitacija da bi se suzbila druga patriotska i da su njegovi ljudi odlazili u jugoslovensku armiju, kao dobrovoljci. E, to znam. Ništa više od toga.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. A ova Srpska garda Vuka Draškovića, Srpska garda Vuka Draškovića u kom je odnosu bila prema državi, državnim institucijama, meni lično, kao i Srpski pokret obnove Vuka Draškovića?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa taj Srpski pokret obnove je vodio, najpre, one razorne demonstracije u Beogradu marta 1990. godine, a onda je obrazovao ovu gardu koja je, negde sam to pročitao, imala 800 boraca u Lici. Tamo su se borili. A taj Giška je tada, možda ću pogrešiti, molim vas neka mi Sud to oprost, taj Giška je tada rekao da oni mogu da mobiliju 7.000 ljudi. Eto.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ne, moje pitanje je bilo u kakvom je odnosu bio taj Srpski pokret obnove i ta Srpska garda prema zvaničnoj vlasti u Srbiji i Jugoslaviji?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: U najžešćoj opoziciji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Hvala, profesore. 1990. godine Stranka demokratske akcije Alije Izetbegovića je formirala svoj ogranak u Srbiji. Da li se toga sećate?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa ja mislim da je to u Sandžaku bilo. Sulejman Ugljanin, ako se ne varam, je vodio taj ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A sećate se i velikih mitinga ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Kako da ne. Sećam se vrlo dobro. Jednog mitinga na kome je upravo taj Drašković držao taj govor protiv okupljanja Muslimana iz Sandžaka u jednu stranku, vezivanja nji-

hovog za Bosnu i Hercegovinu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja govorim sad o mitinzima Stranke demokratske akcije Alije Izetbegovića koji su bili u Sandžaku. Toga se sećate, a sećate se i Draškovićevih mitinga?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Draškovićevog se sećam, a ovog se, moram da ... Jedanput, sećam se da je Ugljanin galamio, jako vikao kako njih Srbija ništa ne pita i zato će oni potražiti zaštitu od Alije Izetbegovića, odnosno od Stranke demokratske akcije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A šta se sećate o Draškovićem mitingu?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa on je pretio da, o svima onima koji budu nosili zelene zastave, zelene zastave Srpskog pokreta ... Demokratske ... Stranke demokratske akcije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. A da li je Socijalistička partija Srbije osnovala svoj ogranak u Bosni i Hercegovini ili u bilo kojoj drugoj Republici, sem u Srbiji?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja mislim da nije. Ne sećam se, ne znam to. Valjda bih kao član partije znao.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li je tačno da su vlasti zbog toga što je došlo tu do tih ispada, s jedne strane Ugljanina, s druge strane Draškovića, morale da u medijima vode kampanju da bi umirile uznemireno stanovništvo u Sandžaku tada?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa sad znate, ja sam čitao samo dva lista, ne čitam već 15 godina ništa drugo i gledam televiziju i slušam radio. Ja se sećam da je Socijalistička partija uvek upućivala nekakve apele za smirivanje situacije, za, za tolerantne odnose, za demokratsku akciju i tako dalje. Dakle, apsolutno ne bih mogao da kažem da je bilo ikakve ne ... Huškačke, ratnohuškačke politike u samoj Socijalističkoj stranci.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa dobro, recite mi profesore, vi

ste savremenik i očevidac svih zbivanja u toku te poslednje decenije XX veka, naravno i ranije, a i istoričar ste, da li ste vi zapazili u Srbiji bilo kakav odnos diskriminacije za vreme tih ratova u Bosni i Hrvatskoj, bilo prema Hrvatima, bilo prema Muslimanima, bilo prema Mađarima, prema bilo kome?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, znate, ja živim u Vojvodini koja ima bar 20 nacija, 23, ako se ne varam. Ali, ovako, na šest jezika se tamo govori, komunicira, objavljuju listovi, daju radio i televizijske emisije i tako dalje. Dakle, ja moram da kažem da u to vreme apsolutno nikakve, osim onog nesrećnog slučaja koji se pominje neprestano, Hrtkovi, ni jednog drugog slučaja se ne sećam. Ni sa jednim kolegom, ni sa jednim prijateljem, ni sa jednim saradnikom hrvatske, mađarske, bilo koje nacionalnosti, nisam pokvario odnose zbog toga, niti su oni sa mnom pokvarili odnose. Ja mislim da je politika Socijalističke partije i Srbije, Republike Srbije, pre svega, bila jedna tolerantna politika koja je prihvatila čak i izbeglice Muslimane iz Bosne. Recimo, to smo svi videli i znali. Ja sam odlazio na Zlatibor pa se tamo o tome pričalo. Dakle, ne bih apsolutno mogao da prihvatim ikakvu optužbu da je Srbija prema bilo kome vodila diskriminatorsku politiku. Hoće ljudi da kažu da, Mađari, recimo, neki mađarski nacionalisti, da je tada dosta mladog sveta pobeglo iz Srbije. Pa pobeglo je da ne bi išli u vojsku. Takvih bežanja je bilo. Inače, da je iko pobegao zbog diskriminacije, zbog pretnji, to ne znam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa to biste u Vojvodini, u Vojvodini morali da vidite da je toga bilo.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa sigurno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pomenuli ste te famozne Hrtkovce, koji se stalno pominju, pa da li se sećate da su ti koji su napravili incident uhapšeni?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa znam da je bilo u štampi da su hapšeni neki ljudi i da je išla, ako se ne varam, ja znam tu gospođu, Margit Savović, u neku specijalnu misiju da tamo izvidi šta se desilo,

jer to sam od nje same čuo kad je bila u poseti Matici srpskoj.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Professore, još samo par stvari. Vi dobro znate, dakle, situaciju na severnom delu Srbije, Vojvodine. Sami ste sad rekli da nije bilo nikakve diskriminacije. Možete li da kažete samo, ali bukvalno u par rečenica, da prokomentarišete, kakav je položaj bio Srba i Hrvata u Mađarskoj? Ako uporedite, na primer, neke godine, evo, kad uzmemo vreme "Trijanonskog ugovora" (Trianon Agreement) i vreme, sadašnje vreme. Po mojim podacima bilo je 150.000 Hrvata tada u Mađarskoj, sada ih ima 13.000, bilo je preko 13.000 Srba, sad ih ima 3.500, a u to vreme bilo je u Srbiji 300.000 Mađara i sad ih ima 300.000. Da li su ti podaci tačni, ovi koje sam vam naveo?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ti su podaci tačni. Ja sam bio u okviru jedne međuakademijske studijske grupe. Obilazili smo desetak dana južnoslovenske manjine u Mađarskoj 1988. godine. Antun Bratiša je vodio tu studijsku grupu i posetili smo mnogo institucija, a, između ostalog i ministarstvo koje brine o tome. I te podatke gotovo u decimal sam čuo upravo od predstavnika tog ministarstva. Rekli su da Srba ima najmanje 10.000, ali da neće da se izjašnjavaju kao Srbi i da ima još uvek barem 30.000 Hrvata koji neće da se izjašnjavaju kao Hrvati, jer imaju teška iskustva iz prošlosti.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, ali koliko je Hrvata bilo ranije u Mađarskoj, znači u vreme "Trijanonskog sporazuma"?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa bilo je približno, znate, približno Mađara u zemljama koje su pripale Jugoslaviji, nešto više, ali bio je znatan broj Južnih Slovena koji su ostali u Mađarskoj i tada je po "Trijanonskom ugovoru" data mogućnost opcije ko hoće da se preseli. I bilo je nešto preseljavanja, ali to nisu impresivni rezultati.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, profesore ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću molim vas da pređete na drugu temu, budući da je relevantnost svega ovoga upitna.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, gospodine Robinson, neću više da profesora zadržavam. želim samo da ga zamolim da komentariše par mapa koje smo dali ovde u dokaznim predmetima, mislim na mapu 13, odnosno, tabulator 13 i mislim na tabulator 15. Dakle, samo najkraće profesore o Velikoj Albaniji. Tabulatori 13, 15 i 16.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: To su vrlo rečite mape i ja ću najkraće da kažem samo nešto.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li biste bili ljubazni da stavite na grafoskop bar jednu od tih mapa jer one su ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa evo, ovo je mapa Prizrenske lige (Lidhja e Prizrenit). Prizrenska liga je osnovana 1878. godine. To je prvi albanski, velikoalbanski pokret i moram da kažem da ni jedan balkanski narod u svojim nacionalnim aspiracijama nije bio tako dosledan kao albanski. Njihove karte Velike Albanije iz 1878. godine i kasnijih godina. Ovde imamo tri iz vremena italijanske okupacije i iz 2001. godine su gotovo podudarne. Jako mali broj, jako male razlike su. To, ta Velika Albanija zahvata jugozapadni deo Srbije, zapadnu Makedoniju i zapadne delove Grčke, takozvanu Čamoriju (Camoria). I to je uvek u svim mapama jednako.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Hvala, profesore. Nemam više pitanja. Hvala.

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam, gospodine Miloševiću. Gospodine Najs, izvolite.

UNAKRSNO ISPITIVANJE: TUŽILAC NAJS

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hteo bih da se osvrnem na jedan mali detalj. Dostavićemo vam određene kopije iz časopisa "Epoha".

SUDIJA ROBINSON: Koje su kopije?

TUŽILAC NAJS: Pa, imamo razne kopije iz časopisa "Epoha".

SUDIJA ROBINSON: U transkript je ušlo da ste rekli "selekcija principa".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sada ću svim učesnicima da podelim kopije, a onda ću da vam postavim samo jedno pitanje, profesore, ne brinite.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ne brinem. Ne brinem, ne brinem.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako pogledate prvu stranu, ne znam da li čitate engleski, videćete na prvim stranama otkucane verzije raznih stvari koje u publikovane u raznim izdanjima "Epohe". Dakle, vidimo detalje za 22. oktobar, a onda na drugoj strani imamo tekst i na srpskom i na engleskom od 29. oktobra. Onda dolazimo do 26. decembra, pa onda do 16. decembra. Onda stižemo do 11. juna i 13. avgusta. Naravno, namera je da uvek relevantan materijal bude preveden na engleski. Sada se to nije desilo, pa nam vi pomozite. Pogledajte predposlednju stranu ove kolekcije dokumenata. Zamolio bih poslužitelja da jedan primerak stavi i na grafoskop, dakle, predposlednju stranu. Videćete stranu iz "Epohe" za 11. juna 2002. godine. Vidimo to u gornjem desnom uglu. Molim poslužitelja da to postavi na grafoskop tako da vidimo donji desni ugao, još niže, na samom dnu. Još niže. Evo, ono što vidimo tu s desne strane ...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, izvolite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodin Najs ovde govori sada o 2002. godini, a sve one mape o kojima je govorio, odnose se na 1991. godinu. I na časopis iz 1991. godine, a sada želi da dokaže 2002.

godine šta je bilo i ko je izdavao ili organizovao časopis. To nema nikakve veze ...

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, još ne znamo šta gospodin Najš ovim želi da dokaže. Pustimo ga da nastavi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U englesko-srpskoj verziji ovoga, nije prevedena jedna reč, "osnivač". Dakle, da li možete da mi pročitate ono što stoji u prvom redu iza "Epohe"? Pročitajte naglas.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da, stoji, "Osnivač: Socijalistička partija Srbije, izdavač: preduzeće 'Medijas'. Direktor i glavni i odgovorni urednik: Milorad Vujović".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako okrenemo sledeću stranicu i pogledamo taj isti deo za datum 13. avgust 2002. godine, tek toliko da budemo pravični i da vidimo šta je tu uključeno. Vidimo da je sad osnivač neko drugi. Možete li da pročitate prvi red toga.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: "Osnivač: preduzeće 'Medijas', izdavač: preduzeće 'Medijas', Studentski trg 15, i tako dalje, direktor Milorad Vujović".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Možete li da nam pomognete i objasnite zašto se u izdanju iz juna meseca 2002. godine spominje kao osnivač SPS? Možete li da nam ponudite mišljenje oko toga, budući da ste nam ponudili mišljenje oko mnogo čega?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja moram da ponovim da prvi put vidim ovaj časopis i tu vam teško mogu pomoći otkud taj impresum sa Socijalističkom partijom. Ako je to izdavala Socijalistička partija, onda sam ja vrlo rđav član bio, jer nisam pratio partijsku štampu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pogledajmo sada vaš izveštaj. Budite ljubazni i dajte nam neke opšte informacije. Vi ste akademik i pretpostavljam da znate kako se pišu naučni radovi. Je li tačno?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa i ja pretpostavljam da je tačno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Akademski radovi se pripremaju da bi ih

čitali druge kolege akademici, intelektualci i oni obično moraju da opravdaju zaključak koji izvode. Je li to tako?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pogledajmo onda jedan mali primer iskaza koji ste dali. Mislim da ste to spomenuli u izveštaju. Spominjala se sekira u glavama. Da li se sećate da ste rekli nešto o tome da su ljudi ubijani sekirama?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ne, nisu ubijani. Pripremano je.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako pogledamo vaš izveštaj, možete li da mi kažete gde mogu da pronađem izvor koji govori o tom detalju?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Mogu. To je u zbirci, dvotomnom zborniku građe o Srbima u Hrvatskoj koju je pre četiri-pet godina objavio istoričar Vasilije Krestić. U ta dva toma postoji oko 800 dokumenata. Jedan od tih je zabeleška Ise Kršnjavog, publiciste i aktivnog saradnika Stranke Prava, koji je bio u poseti kod bana Cuvaja i predlagao da se radikalno reši srpsko pitanje. Na pitanje Cuvajevo kako se radikalno može rešiti, on je rekao "Sjekirom u glavu". Onda mu je ovaj rekao "Pa ne možete ubiti 800.000 ljudi". Eto to je ... Tamo u tom izvoru piše. To je originalan izvor, izvor koji je objavio Krestić u toj zbirci.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore Popov, možda sam ja to propustio i to je moja greška. Da li ste identifikovali taj izvor u vašem izveštaju?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gde?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pazite, ja sam dostavio svoj izveštaj zajedno sa napomenama. U tim napomenama je sve identifikovano. Ja ne znam da li ste vi dobili te napomene?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobili smo izvod iz bibliografije.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Niti jednu fusnotu ili endnotu nisam video u izveštaju. Dakle, ništa od svega što je napisano nisam uspeo da pronašem u drugim izvorima. Možda nisu predate? Možda je negde zametnuto? Možda Pretresno veće ima, ali ja nemam.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: To je verovatno zametnuto, jer ja imam 69 napomena.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možemo li da ih vidimo? To je nešto što smo spominjali u podnesku, a što se tiče ovog svedoka, da nema fusnota.

SUDIJA ROBINSON: Molim da to prvo dođe do Pretresnog veća, a zatim da se preda i Tužilaštvu. Profesore Popov, molim da to predate poslužitelju.

SVEDOK POPOV: Izvolite.

(Pretresno veće se savetuje)

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson?

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, izvolite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Samo da dodam uz ovo što kaže profesor Popov. I ja sam sve vreme bio u ubeđenju da ovo što profesor kaže, napomene, odnosno fusnote ili kako ih ko naziva, da su svima na raspolaganju, jer one su obeležene u tekstu i možda je nekom tehničkom greškom ... Nisu stavljane, nisu ukucavane u sam tekst, nego su pridodate.

SUDIJA ROBINSON: Tekst koji mi imamo nema oznaka koje bi ukazivale na fusnote.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Onda je to tehnička greška. Ja u mom tekstu imam te oznake i imam tačno 69 fusnota koje je naveo kao izvore u ovom svom tekstu, profesor Terzić.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Bojim se da je to još jedan primjer problema koje prouzrokuje optuženi jer bira da se koristi procedurama samo kada mu to odgovara. Da je pročitao naš podnesak od 18. oktobra ove godine i na njega odgovorio, umesto što ga je zanemario, video bi da smo pozvali Pretresno veće da se izveštaj ponovo sačini, tako da se uključe i fusnote i endnote. Zaista nam je bilo teško da se bavimo izveštajem veštaka koji uopšte ne pominje izvore. Časni Sude, na žalost nemam vremena da se detaljno bavim ovim, osim ako u pauzi ne nađem nešto dodatno što bi me zabrinulo, jer nisam siguran u širinu i relevantnost ovog izveštaja i smatram ga nezadovoljavajućim.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, hteo bih ponovo da istaknem da ste išli na štetu profesora Popova, jer on je za vas izradio izveštaj koji je imao fusnote, ali se niste pobrinuli da izveštaj koji je pred Pretresnim većem bude upravo onaj koji je stroga replika toga izveštaja i da uključuje i fusnote.

SUDIJA BONOMI: Zanima me kako se to dogodilo?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: I ja se pitam. I ja se pitam. Ovo nije samo na štetu eksperta, nego i na moju štetu. Što bih ... Koji bih ja motiv imao da fusnote ne budu zajedno sa izveštajem štampane? Mislim, sve fusnote su date na kraju izveštaja i to je samo na štetu rada.

SUDIJA BONOMI: Ovde imam tekst na srpskom. Možete li da mi kažete gde da pronađem referencu vezanu za prvu fusnotu? Na kojoj strani?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Na strani 1, na početku drugog pasusa, posle reči "konfuzija", gde stoji tačka, tu je broj 1 označena fusnota. Tu je prva fusnota.

SUDIJA BONOMI: Na primerku koji ja imam nema tome ni traga, a ovo su primerci koje ste vi dostavili. Možete li da mi objasnite šta se dogodilo sa nedostajućim fusnotama.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja ne razumem šta se moglo da dogodi i nije mi ni palo na pamet da, da proveravam da li je, da sravnjujem tekstove, da vidim da li je taj tekst tačno odštampan ili nije. Pretpostavljao sam da je toliko, da tolika solidnost postoji ovde da to bude isto. A može u pauzi neko od mojih saradnika da vam obeleži u tekstu gde god je koja od ovih fusnota, da možete da ih imate na raspolaganju. Mada ih je 69, ne znam da li može za 20 minuta da obeleže ...

SUDIJA BONOMI: Gospodine Miloševiću, kada kažete da pretpostavljate da su ljudi obavili svoj posao kako treba, na koje ljude mislite?

prevodilac: Mikrofon nije uključen.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Na profesora Popova. Kako ja mogu sada da sravnjujem ono što ste vi dobili sa onim što sam ja dao? Ne razumem to. Rad profesora Popova je imao u svom prilogu i fusnote. I nije mi ni palo napamet da proveravam da li su te fusnote isto tako date uz rad, mislim. Otkuda bi mi to palo napamet? To je kao kad bih proveravao da li ima svaka stranica koja je data.

SUDIJA KVON: Gospodine Kej, vi ste podneli podnesak kao odgovor na podnesak Tužilaštva. Molim vas da nam pomognete, ako možete.

ADVOKAT KEJ: Mi smo to dobili na engleskom i, isto tako, nemamo fusnote. Ja imam tekst koji ima i Pretresno veće, koji je dostavljen 16. avgusta 2004. godine, a koji, dakle, nema fusnote. Naravno, to nije bilo nešto čime bismo se mi bavili kada bismo dobili takve dokumente. Uopšte to nismo radili. Mi smo za optuženog nastojali da otvorimo mogućnost da to uđe u dokazni spis, kao što i Pretresno

veće zna.

(Pretresno veće se savetuje)

SUDIJA BONOMI: Gospodine Miloševiću, spominjali ste ljude za koje ste očekivali da će solidno da obave posao. Do sada ste imenovali te ljude kao ljude koji su imali izveštaj. Ko su ti ljudi? Čini se da vam je neko išao na štetu, izmenjujući izveštaj koji ste imali.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa ja nisam video upoređenjem ovog na engleskom i na srpskom, nije mi palo napamet da pregledam fusnote, ali mislim da nije ništa menjano. Prvi put čujem da je nešto menjano.

SUDIJA BONOMI: Uz svo dužno poštovanje, to nije odgovor na moje pitanje. Pitanje je ko su ljudi za koje sumnjate da su učinili nešto kako bi izmenili ovaj izveštaj?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa ne verujem da je iko namerno menjao izveštaj. I nije nikakva promena. Samo, jednostavno, očigledno je da je tehnički došlo do ispadanja fusnota.

SUDIJA BONOMI: Nenamerno je meni dovoljno. Ko su ljudi za koje smatrate da su promenili izveštaj?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja to ne mogu da pretpostavljam gospodine Bonomi (Bonomi), jer kad izveštaj izađe iz mojih ruku, ja više nisam ... On više nije u mojim rukama. Ja ga više ne kontrolišem.

SUDIJA BONOMI: Osoba koja je predao je bio gospodin Ognjanović. Da li želite da kažete da je, dok je dokument bio u njegovim rukama, nešto bilo promenjeno?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ne verujem. Nisam uopšte pomenuo Ognjanovića. Ja ne mogu sada tačno da vam kažem koji je od mojih saradnika prosledio dokument, jer se oni smenjuju ovde, ali, pret-

postavljam da i taj moj saradnik koji je prosledio dokument, sve to uradio u dobroj veri i trudeći se da sve bude tačno. Tako da ne mogu, zaista, da nekome od njih sad pronađem zamerku. Samo vidim da nema fusnota. To je nesumnjivo.

SUDIJA ROBINSON: To ćete sami morati da utvrdite, zato što se greška desila kod vas.

ADVOKAT KEJ: Ni u srpskoj verziji nema fusnota. Upravo mi je gospođa Anoja (Anoya) dala jedan dokument koji ona ima u svom spisu. Ne, ne. To je profesorov primerak. Mislio sam da dolazi od nje. Hteo bih da predložim sledeće da profesor Rakić, koji je sada ovde i koji je jedan od saradnika optuženog, poradi na tome da se fusnote smeste u adekvatne delove izveštaja, te da se onda ponovo podnese izveštaj, gde bi bilo naznačeno tačno mesto. Verovatno bi to, onda, predstavljalo i korektno i ispravno označavanje fusnota na verzijama i na srpskom i na engleskom, što bi sigurno i profesor želeo.

SUDIJA ROBINSON: U redu. To ćemo i da uradimo, ali je sada gospodin Najs u lošoj poziciji u svom unakrsnom ispitivanju.

TUŽILAC NAJS: I to značajno. Ne samo da je originalni tekst izmenjen, tako što su isključene fusnote, osim ako one nisu uključene u završne napomene, ali to bi značilo da je to svesno urađeno, ali bez verzije sa fusnotama, ni optuženi, ni njegovo saradnici koji su u njegovu ime trebali da prouče naš podnesak, nisu se potrudili da kažu sekretaru da imamo verziju bez fusnota. Da je to došlo sa svim povezanim dokumentima, fusnote bi dale dodatnu težinu izveštaju od one koju sada ima. Zaista nerado gledam na to da ovaj svedok sada ode, ali da se zamoli da se vrati nakon što mi pogledamo fusnote. Isto tako, nisam nameravao da ga sutra unakrsno ispitujem. Hteo sam da to završim danas. Ali to moram da uradim na osnovu izveštaja bez fusnota, koji, kao takav nema vrednost.

ADVOKAT KEJ: Može da se kaže da je koncept ovog svedoka ostao

isti i to je nešto što je Tužilaštvu poznato. Ovo nije prvi put u ovoj zgradi da se Tužilaštvo s nečim takvim bavi na ovakav način. Ovde imamo 60 predmeta i svi su oni vrlo dobro poznati Tužilaštvu. Činjenica da konkretne fusnote nisu u izveštaju je nešto što je pogrešno, ali, po mom mišljenju, to bitno ne ugrožava stav Tužilaštva da se pozabavi ovim pitanjima, jer to je tema s kojom su oni dobro upoznati, tako da možda možemo da vratimo izveštaj u njegov prikladan oblik.

SUDIJA ROBINSON: Na Pretresnom veću je da odluči koju će težinu da da izveštaju u svetlu svih okolnosti, uključujući i nestanak fusnota. Već smo prošli vreme za pauzu. Idemo na pauzu od 20 minuta.

(pauza)

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, čitav ovaj slučaj pokazuje koliko je važno da se poštuje procedura. Da ste obratili pažnju na podnesak Tužilaštva videli biste da nema fusnota. Vi imate odgovornost da vodite vaš slučaj i vi ste odgovorni za sve što se dogodi. Da sam na mestu profesora Popova, ne bih prihvatio izvinjenje koje ćete mu, bez sumnje, ponuditi.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Robinson, ja sam video prigovor gospodina Najsa i smatrao sam ga besmislenim s obzirom na to da je reč o jednom radu jednog uvaženog istoričara i akademika. Nisam ulazio u detalje da li ima ili nema fusnota. To je jedno. A drugo, želim da vas obavestim da sam sada na pauzi na engleskom tekstu obeležio tačno svih 69 fusnota i gospodin Najs će ih imati pred sobom. Moći će da pita oprofesora za njegov izvor i da objasni izvor jer ima sada u engleskom tekstu obeležno na svako mestu tačno svih 69 fusnota. To nije nikakav posao.

SUDIJA ROBINSON: Da, ali od toga zavisi koju težinu će Pretresno veće da da ovom izveštaju, jer će, kao što sam rekao, na izvestan način to uticati i na unakrsno ispitivanje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, a i mi moramo da pogledamo te fusnote za šta nam treba određeno vreme, nadam se ne predugo, ali moramo da ih analiziramo. Profesore, u svetlu onoga što je optuženi malopre rekao, kao i u svetlu onoga što ste vi rekli juče, da li se slažete sa pogledom da bi bilo besmisleno da se stavlja primedba na nedostajanje fusnota i da se tako postavi pitanje autoriteta poznatog intelektualca i istoričara, ili smatrate da je jedan poznati inetelektualac i istoričar obavezan da svoje rasuđivanje bazira na izvorima, kao i svako drugi?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Gospodine tužioče, ja sam tehniku i metodologiju naučnog rada u istoriografiji učio na prvoj godini studija. Ja to dobro znam, čak sam to znao i pre nego što sam postao naučnik, a pogotovu akademik. Prema tome ja vas molim da ne dovodite u sumnju moju naučnu reputaciju time što ćete mi pripisati nekakvu tehničku grešku za koju ni sam ne znam gde se desila.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne. Moje pitanje, profesore, je bilo u svetlu onoga što ste rekli juče, ili prošle nedelje kada ste govorili o tome kako vaša reč treba da se prihvati. Da li prihvatate da je vaš izveštaj ranjiv i podložan istraživanju i proveravanju, kao što bi bio slučaj sa iskazom bilo koga, ili smatrate, zato što ste akademik, da se nalazite u nekoj drugoj grupi.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ne, ne. Svačiji tekst, naučni, podleže i kritici i preispitivanju i ocenama i tako dalje. Tako da ja ovo nisam pisao za večnost već malo prošireno, pošto imam ovde sijaset beležaka ... Objaviću.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moje poslednje pitanje koje se tiče forme rada je sledeće: kada ste predali vaš izveštaj optuženom ili njegovim saradnicima, da li je on imao fusnote ili endnote.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ovako kako sad imam tako sam predao. I ja ću vam reći ... 12. jula. Kompletan ovaj materijal sa fusnotama.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dakle, da bi se izbrisale fusnote iz izveštaja, elektronskim ili nekim drugim putem, to bi zahtevalo da se ide kroz tekst i da se jedna po jedna briše, svaka fusnota. To ne može da se dogodi pritiskom na jedno dugme, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nije to učinjeno, nego je, verovatno, negde zagubljen primerak sa fusnotama. Ja drugačije objašnjenje nemam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Možemo li sada da pogledamo ... Ne želim da nastavim sa ovom temom jer nemam vremena.

SUDIJA BONOMI: želeo bih da pitam profesora da li je postojala neka kopija bez fusnota ili endnota, koju je predao svedoku?

SVEDOK POPOV: Svedoku nisam predao bez, nego sam predao nekim njegovim saradnicima u Beogradu. Odnosno, nisam predao nego sam poslao. Moguće da je tamo zagubljen primerak sa fusnotama.

SUDIJA BONOMI: Profesore, ali da li ste predali primerak i sa fusnotama i bez fusnota.

SVEDOK POPOV: Da, predao sam i takvu vrstu kopije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim da zajedno pogledamo zadnji paragraf vašeg izveštaja, ali pre toga bih želeo da odgovorite na sledeće pitanje: da li veštak, akademik koji dolazi pred Sud kao veštak, ima obavezu da koristi jedan umeren jezik? Šte mislite o tome, profesore Popov?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja uvek koristim umeren jezik, ne samo pred Sudom. Pred Sudom nikad nisam, doduše, ni bio, ali

koristim uvek, čini mi se, umeren jezik.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molio bih da nam pomognete oko ovog zadnjeg paragrafa. Možemo to da stavimo na grafoskop, ako imamo dodatni engleski primerak: "Ono što je najtragičnije za Srbe je činjenica da ih već vekovima prati mit i stereotip o Velikoj Srbiji, o sklonosti Srba prema agresiji i hegemonizmu i da se to održava, neguje i sa neusporedivom snagom širi svetom već, gotovo, deceniju i po". Da li je to još uvek vaše stanovište da se takav mit održavao, negovao i sa neusporedivom snagom širio svetom?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste. Na osnovu uvida u neke knjige koje su izašle devedesetih, ja zaključujem da se taj mit i dalje održava. To su, pre svega, udžbenici koji su objavljeni u Francuskoj. Ja ovde pominjem autore. To je Pjer Milza (Pierre Milza) i Serž Bernštajn (Serge Bernstein), zatim ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Oprostite, nemamo fusnotu pa moramo to da pogledati u drugom. Pročitaću.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa ne, to i nije ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Shvatam, dakle trebali smo to sami da shvatimo, zar ne: "Danas to ima svoju ideološku osnovu, iako na rašireniji i razvijeniji način, u teoriji o nejednakosti i sukobu civilizacija, neizbežnosti da slabija civilizacija, istočno-vizantijska, kojoj pripadaju Srbi, podleže snažnijoj, zapadno-rimskoj, čiji su propONENTI ujedinjena Evropa, SAD i njihova neuporediva ekonomsko-oružana moć." Pretpostavljam da još uvek imate taj stav.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da. Ako ste pročitali knjigu Semjuela Hantingtona (Samuel Huntington) "Sukob civilizacija" (Clash of Civilisations), biće vam jasno o čemu je reč. Pogledajte kad budete u prilici.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To spominjete u sledećoj rečenici, tako da ste ovde pomenuli izvor. Dakle, ovde je Hantington: "Od Jakoba Filipa Falmerejera (Jacob Philip Fallmeyer), koji je dao rešenje o

germanskom imperijalizmu, do Semjuela Hantingtona, koji podupire agresivni američki i evropski globalizam, sva ova obražloženja su uvek imala isti cilj, da prikriju osvajačke težnje najmoćnijih sila sveta". Da li je, onda, vaše mišljenje da je patnja Srba pod mitom Velike Srbije, u stvari, odgovornost i aspiracija najznačajnijih sila sveta i njihove želje da pokore, ovo ili ono?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Dobrim delom je takav zaključak, jer srpski narod je čitav milenijum, dakle 1.000 godina pod sličnim pritiscima i nije to što se sada dešava ništa novo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Srbija je, po vašem shvatanju, bila, u stvari, nacija-žrtva i država-žrtva i to stotinama godina, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Čitajmo dalje: "Postoje bezbrojna tendenciozna tumačenja, neistinite optužbe i prekrajanja istorije pomoću kojih se danas napada, tobožnje, velikosrpstvo, njegova agresivnost i genocid, koji sprovodi". Dakle, vi mislite da oni koji su pisali o Velikoj Srbiji, u stvari, iznose pogrešne optužbe i to namerno. Je li to vaš stav, profesore Popov?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jeste, to je moj stav.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Naravno, jedna stvar oko koje akademik uvek treba da bude oprezan je da ne treba da lepi etikete i loše motive drugom kolegi akademiku, zato što treba da zna da, kolega akademik, može da ima i drugačije mišljenje, ali da ne mora nužno da ga iznosi zlonamerno ili bez odsustva dobre volje. Slažete li se s time?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: A je li vi mislite da je ovo sa zlom voljom izneto?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne, ne. Ja vas pitam, uopšteno govoreći, akademici međusobno prihvataju da mogu da imaju različita mišljenja i to prihvataju u dobroj veri.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Naravno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I radilo bi se o najgoroj vrsti kritike kada bi jedan akademik optužio drugog akademika da ima određeni stav, a da to nije u dobroj veri?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Nisam sasvim dobro razumeo vaše pitanje, ali ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Moja greška. Idemo dalje, kako bismo uštedeli na vremenu: "Sav taj pseudonaučni talog". Ne znam kako ova reč zvuči na srpskom "Pjera", ne znamo prezime, "Serža Bernštajna, Pola Garda (Paul Garde), Alena Finklkrauta (Allain Finkielkraut), Dejvida Rizmana (David Risman), Džejmsa Gaua (James Gow), Elija Vizela (Ellie Weisel), Noela Malkoma (Noel Malcolm), Odri Bading (Audrey Budding) ..." Da vidimo da li smo dobro shvatili ono što vi tu sugerišete? Mi smo bili u prilici da se susretnemo sa gospođom Bading. Da li ste je i vi videli gospodine Popov?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Jesam. Pratio sam njeno svedočenje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I vi mislite, kao ozbiljan akademik, da je prikladno u ovakvom jednom radu, koji ćete objaviti i kao knjigu, da je opišete kao "pseudonaučni talog"? Da li baš tako mislite?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: To mislim, jer taj njen elaborat koji je uradila, jeste pseudonaučni.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Daću vam priliku da to dokažete, ako uopšte možete. Ipak, čitajmo dalje. Pročitajte naglas tekst: "I ko zna koliko drugih, kao i njihovih srpskih skutonoša, nema drugi zadatak do da osudom velikosrpskog hegemonizma prokrči puteve novom svetskom poretku i mondijalizmu u ovom delu Evrope". Zadržimo se tu. Dakle, vi želite da Pretresno veće oceni gospođu Bading, koja je došla iz jedne druge zemlje, ne svojom voljom, već da bi pomogla Pretresnom veću i vi za nju kažete da je lakej i skutonoša?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ne za nju, nego za srpske trabante koji idu za njom ili za takvim interpretacijama.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim vas da nam obrazložite vaše mišljenje o gospođi Bading, a mi ćemo sačekati dok to ne uradite. U vašem radu niste izneli nikakve detalje, niti ste rekli zašto ste na ovakav način okarakterisali koleginicu akademika, a pošto to niste uradili u radu, evo, daću vam priliku da to sad uradite.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: To sam učinio na osnovu čitanja njenog elaborata iz kojeg sam zaključio da ona ne zna dobro srpsku istoriju i da je Sud odabarao, odnosno Tužilaštvo da je odabralo pogrešnog čoveka za svog eksperta. Ona je, doista, učila, čitala srpske istorije, ali srpsku istoriju XX veka i drugu polovinu XX veka, iz toga je njena doktorska teza ... Međutim, ona se vrlo, da tako kažem, komotno kretala i kroz srednjovekovnu srpsku istoriju i kroz istoriju XIX veka, gde, očividno, nije sasvim dobro potkovana i to je unakrsno ispitivanje gospodina Miloševića bjelodano pokazalo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To nije dovoljno. Vi ste akademik i vi ste jednog drugog akademika nazvali lakejem i talogom. Molim vas da detaljno objasnite kako ste se uopšte usudili da tako nešto navedete u jednom ozbiljnom radu?

SUDIJA ROBINSON: Mislim da se reč lakej ne odnosi na gospođu Bading, kao i što je profesor objasnio.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne odnosi se direktno, ali je povezano s njom. Dobro, držimo se onda reči "talog". Dakle, profesore Popov, da li možete malo detaljnije da nam objasnite zbog čega ste vi odlučili da ovog veštaka, koji je svedočio pred Sudom, opišete na taj način?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Prvo, ja ne znam da li je gospođa Bading akademik. Možda jeste. Ali, to što ona piše jedno je, jedna konfuzija, jer ona tu meša nekakve srednjovekovne kriterijume, istorijske kriterijume XIX veka i istorijske kriterijume XXI veka, a osnovno je pravilo, jedno od osnovnih pravila istorijskog metoda, koje je formulisao filozof istorije Diltaj (Wilhelm Dilthey), da se svaka istorijska

pojava mora posmatrati iz njenog vremena, a ne iz našeg vremena. Iz našeg vremena može o njoj da se kaže sud, jer znamo neke rezultate tih pojava. Ali se one moraju iz svog vremena tumačiti. Dakle, sistemom pokušaja, bar historičar da se uživi u to vreme. E toga kod gospođe Bading nema. I to je ono što je glavna manjkavost njenog rada koji je podnet ovom Sudu. Ona sudi o Garašaninovu "Načertaniju", o caru Dušanu, o kome god hoće sa stanovišta XXI veka i procesa globalizacije, koji sada teče.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dobro. Preći ćemo na Garašaninovo "Načertanije" za koji minut. Ipak, priznaćete da se elaborat gospođe Bading nije bavio ranijom istorijom, već XX vekom. Dao sam vam priliku da to objasnite detaljnije, ali to niste uradili. Idemo sad dalje. Pogledaćemo jedan drugi dokument. Ovo je dokument koji imamo, na žalost, samo na engleskom jeziku. Stavićemo ga na grafoskop. Nismo pronašli postojeći BHS original, ali bez obzira na to, dok čekamo da se dokument podeli i stavi na grafoskop, profesore Popov, bilo bi neodgovorno da u teška vremena u bivšoj Jugoslaviji vi stavite svoje ime, odnosno potpis na neki dokument kojim ne biste mogli da podržite ono što u njemu stoji, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Naravno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Evo jednog dokumenta na koji ste vi stavili svoj potpis. To je bilo na da na Časnog krsta 1997. godine u Beogradu, a vaš potpis se nalazi pod brojem 36. Evo šta kaže ta Deklaracija koju ste vi potpisali. Neću sve da čitam. Dovoljno je da se stavi na grafoskop. Molim da se prikaže vrh strane. "Pozivajući se na deklaraciju kojom se traži da se krivične optužbe protiv Radovana Karadžića odbace", mislim da to stoji, dakle: "Godinu dana je prošlo od te prve publikacije, a Haški tribunal, od svog nelegalnog formiranja, pa do danas, se ponašao na pristrasan način". Zaustavimo se tu. Da li vi smatrate da ste stručnjak i za međunarodno pravo?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ne, ali znam toliko da je, da se ovakve institucije u Ujedinjenim nacijama (United Nations) imenuju od strane Generalne skupštine (UN General Assembly). To dovodi u

pitanje, u izvesnoj meri, legalnost ovog Suda. Pri tom sam, to sam mislio kada sam u ovom tekstu potpisao. A drugo, što sam mislio tada i što mislim i danas da Radovan Karadžić nije zločinac i nije kriminalac, prema tome ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Videćemo šta vi mislite: “Nedavni manevri Haškog tribunala ne mogu da prikriju užasne zločine koje su počinili Muslimani i Hrvati prema Srbima”. Dakle, o kojim manevrima se radi, koje pripisujete Sudu? Recite tačno.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: O zločinima u muslimanskim zatvorima, logorima. O zločinima u podrinjskom delu Bosne, o spaljivanju sela Kravice, o velikim zločinima u mestu na Drini, kako se zove ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Šta vi to sugerišete? Budite jasni, molim vas. Tu je i glavna tužiteljica. Ovaj Sud goni sve strane u sukobu i sve one koji su počinili krivična dela. Dakle, vrši se istraga i onda se vrši krivično gonjenje. Ako vi posedujete bilo kakav materijal koji navodi da je postojala neka kategorija ugrožavanja, recite nam. Vi ste potpisali ovaj dokument i niste na to bili prisiljeni.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Niko me nije prisilio.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: “Da je glavni cilj Haškog tribunala, očigledno, je da diskredituje, demonizuje i ponizi Srbe, a doktora Radovana Karadžića pre suđenja proglašava za glavnog krivca za rat u kome su učestvovala sve tri strane”. Da li vi u to verujete?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, ne da verujem, nego znam. Znam da je počeo rat u Bosni ubistvom Srbina, na groblju, na sahrani.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Preskočićemo treći paragraf, osim ukoliko ne želite da ga pročitam, ali bih želeo da sačuvam vreme. Kažete: “Očigledno je da pritisak koji vrši međunarodna zajednica na doktora Radovana Karadžića je pravno neutemeljen, budući da nema nikave veze sa međunarodnim pravom”. Onda sledeća strana: “Pritisak na doktora Radovana Karadžića je, u stvari, pritisak na čitav

srpski narod, a svetski akteri pokušavaju da paralizuju bilo kakvu političku i društvenu aktivnost srpskog naroda, pokušavajući da u potpunosti izoliraju doktora Karadžića i stalno prete njegovim hapšenjem". Vi ste ozbiljan akademik. Vi ste pročitali ovaj dokument i razumeli ste sadržaj tog dokumenta, pre nego što ste ga potpisali, zar ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako pogledamo datum, to je 1997. godina. Istina o Srebrenici je bila poznata pre 1997. godine, a navodi Suda, koji je uspostavljen od strane Ujedinjenih nacija su bili poznati pre 1997. godine. Da li ste znali da se nikakva odgovornost nije ticala Karadžića i Mladića za Srebrenicu, odnosno, sad se ne bavimo Mladićem, već Karadžićem. Ali, da li je vama sve to bilo poznato?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja znam ovo da je još 1992. i 1993. godine strahovito nastradao Bratunac, to je ono mesto kojeg nisam mogao da se setim, pa da niko prstom nije mrdnuo. Što se tiče Srebrenice, tad su se tek počele pronositi vesti i to još uvek nedokazane. Manipuliše se ciframa. Krenulo je od 2.500 žrtava, stiglo se do 9.000

TUŽILAC NAJS – PITANJE: O!

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da, da, da. Tako je krenulo, da je 2.500 civila ubijeno, pa 5.000, pa 7.500, pa sada je skoro do 9.000 stiglo, što je, razume se, svejedno. Kvalitet zločina je zločin.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore Popov, kada ste veštak i akademik, jezik je veoma važan. Vi ste koristili reč "manipulacija". Dakle, vi ste rekli da se manipulisalo brojkama, kako su se pojavljivali podaci o masovnim grobnicama. Zašto ste upotrebili tu reč, da se time manipulisalo?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Da bi se potkrepio zahtev za osudom okrivljenog ovde, za genocid, da bi se potkrepio zahtev za ratnom odštetom koju Bosna i Hercegovina traže od Srbije i da bi se srpski narod što većim zločincem, zločinačkom nacijom prikazao. To je, po

mome mišljenju, doista manipulacija, jer, budite realni pa zamislite da je zaista ubijeno 9.000 ljudi, ko bi to posahranjivao za nekoliko dana.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da vidim da li sam to dobro shvatio. Vi mislite da ste u stanju da pred ovim Pretresnim većem iznesete stav i mišljenje o broju ljudi i o broju porodica koje su nestale u Srebrenici.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja ne govorim o nestalim porodicama. Mogle su nestati i tako što su otišle u inostranstvo, što su se mogle skloniti u druge krajeve Bosne i Hercegovine i tako dalje, ali o žrtvama, fizičkim žrtvama, fizičkom uništavanju ljudi, ja u to imam pravo da sumnjam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pogledajmo sad ove strane. Možda imate još dodatnih dokaza: "Kampanja protiv doktora Radovana Karadžića i pritisci se nastavljaju bez ikakvih osnova u činjenicama. Koriste se falsifikati kao dokumenti da bi se stvorio utisak kod publike, kako bi se istina iskrivila i zamenila fabrikovanim lažima. A *post festum* je poznato da niti su Srbi, niti je doktor Radovan Karadžić odgovoran za događaj na pijaci Markale. A znamo da su to izmislili Izetbegović i njegovi kompanjoni. Konačno su otkriveni". Ovo je jedna vrlo jaka izjava. I mi smo svesni da je ovo jedan vrlo kontraverzan događaj. Vi ste akademik, recite nam na osnovu kojih dokaza ste vi izneli ovaj čvrsti stav?

ADVOKAT KEJ: Ako mogu sada da intervenišem. Radi se o akademiku, istoričaru, koji svedoči pred Pretresnim većem na osnovu elaborata o Velikoj Srbiji. Sada se traži njegovo mišljenje o drugim pitanjima. Očigledno je da Tužilaštvo pokušava da ga diskredituje na taj način. Ipak, mislim da se sada više ne bavimo meritumom njegovog svedočenja, a to je elaborat koji je predočio Pretresnom veću. E sada, ako ćemo tražiti od njega mišljenje o masakru na Markalama, o Srebrenici i o svim tim drugim pitanjima, mislimo da to neće biti od pomoći Pretresnom veću. Dakle, više bi

trebalo da se bavimo onim što se nalazi u njegovom elaboratu, a ne o savremenoj politici.

SUDIJA ROBINSON: Da, ali on jeste napisao ovaj dokument i Tužilaštvo ima pravo da testira njegov kredibilitet. Nadam se da gospodin Najs neće preterati u tome.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne, ne. Dolazim do kraja. Pogledajte zadnju stranu. Tu mi treba vaša pomoć.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja moram da odgovorim na vaše prethodno pitanje o Markalama.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, da. Izvolite.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: U Americi, mislim da u Bostonu (Boston) ili u Čikagu (Chicago) izlazi časopis "Srpske studije" (Serbian Studies) u kojem je objavljen jedan tajni izveštaj vojne komisije SFOR-a (Stabilisation Force) koja je ispitivala, međunarodne vojne komisije, različitih naroda oficiri, koji su ispitivali bombardovanje, navodno bombardovanje Markala. To je izveštaj od pedesetak stranica. Ja ću vam reći samo zaključak. U zaključku te komisije, to je predato Savetu bezbednosti (UN Security Council) i nikad nije izašlo na javnost. Sad je taj časopis, na neki način meni nepoznati i zato nisam mogao ni da citiram, ni da donesem to, objavio taj izveštaj u kojem se zaključuje: "Toga dana sa srpske strane nije ispaljena ni jedna raketa. Toga dana je ispaljena, ili mina, toga dana je mina ispaljena sa muslimanskih položaja". Jedan od članova komisije, Francuz, francuski oficir, čak je izdvojio mišljenje i tvrdio da je, da nije ni bilo bombe, nego da je eksplozija došla sa tla, jer je do toga zaključka došao posmatrajući na tržnici one krovove od tezgji. Eto, to sam imao u vidu. Ja ne mogu to da vam podnesem. Nisam se usudio, pravo da vam kažem, jer nemam saglasnost uređivačkog odbora i autora tog priloga.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore Popov, ako se sećate, citirao sam

vam taj paragraf i rekao sam da vi možda posedujete neke dodatne dokaze, budući da postoje razne teorije o događaju na Markalama. Mene interesuje kako ste vi kao akademik mogli samo na osnovu jednog događaja da stavite svoj potpis na jedan ovakav dokument? Na fusnote ću da pređem kasnije. Recite mi kako ste mogli da potpišete ovakav dokument i to samo na osnovu jednostranog izveštaja?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja moram da sačekam da gospodin Najs uzme slušalice.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Dakle, to nije samo jedan incident. Ali i taj jedan koji sam sada pomenuo, toliko je težak i ozbiljan da dovodi sve druge situacije, za koje su Srbi optuženi, u pitanje. Naravno, u građanskom ratu su zločini višestruki, sa svih strana. I umanjivanje kvaliteta zločina, da li je bilo 2.500 ili 5.000 ili 7.000, to ništa ne znači. Ako je bilo dve žrtve nevine, to je zločin. Ali, to treba dokazati, a ne optuživati unapred i zabranjivati, ne život, nego, najpre, političku delatnost, pa onda posle progon jedan, dok ništa još zvanično nije dokazano.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da. Sad imam vaše fusnote. Neko ih je pregledao u ovom ograničenom vremenu koje nam je bilo na raspolaganju. Recite nam da li ste vi u vašem izveštaju pregledali argumente i naučnu literaturu svih strana ili ste samo konsultovali materijal koji podupire vaše zaključke? Dakle, na isti način kao što ste se u vezi sa Karadžićem oslanjali na one dokumente koji su išli u prilog vašem zaključku.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja sam vrlo brižljivo pratio, svojevremeno, sve do poslednjih desetak godina, hrvatsku historiografiju. Čitao sam, pratio sam francusku historiografiju, nemačku, delimično englesku, srpsku, razume se. Prema tome, moji svi zaključci se temelje na hiljadama pročitanih knjiga, članaka i studija, tako da sebi ne mogu da zamerim ništa. Ja ću vam navesti, ako hoćete,

primer kako, zašto sam više verovao nekoj historiografiji koju sam ovde naveo, nego nekim radovima koje ne navodim, a čitao sam ih. Ako ste zainteresovani, ja ću vam reći jedan primer.

TUŽILAC NAJS: Hajde da prvo završimo sa ovom deklaracijom pa ćemo onda da pređemo na vaše fusnote. Mislim da se na ovoj poslednjoj strani samo ponavlja ono što je već ranije rečeno. Molim da se da dokazni broj za ovaj predmet.

sekretar: Časni Sude, "Deklaracija" kojom se traži da se odbace optužbe protiv Radovana Karadžića nosiće oznaku Tužilaštva P803.

TUŽILAC NAJS: Možda je prvo trebalo da dobijemo broj za one dokumente iz časopisa "Epoha". Nadam se da to može da dobije broj ispred.

SUDIJA ROBINSON: Da.

sekretar: Zbirka dokumenta iz časopisa "Epoha" će biti P803, a "Deklaracija" P804.

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Profesore, sada ću da se usredsredim na dve teme. Na "Načertanije" i na "Memorandum" iz 1986. godine ili koja je to već godina bila. Pomozite mi, molim vas, u gledanju vaših fusnota. Recite mi na šta ste se vi oslanjali u fusnotama, na koji dokument u kom se iznosi drugačije mišljenje o "Načertaniju" od onoga koje ste vi navodili u svom elaboratu? Da vidimo na koji način ste to rešili?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Znate gospodine Najs kako se to radi u historiografiji. Oslanjate se na izvorni dokument. Ni na kakvu interpretaciju. Prvo pročitate izvorni dokument, pa onda zaključujete o različitim interpretacijama koje se o njemu donose. Inače, taj dokument je šest puta do sada objavljen. Prema tome, mogao sam uzeti

koji hoću. Čak sam poredio dva izdanja, jedno iz 1939. godine, jedno 1993. godine i video sam da, sem malih intervencija pravopisne prirode, nema ništa, nikakvih promena. A, inače, je prvi put još 1906. godine "Načertanije" objavljeno. Prema tome, nema nikakvog razloga da tražim bilo šta drugo, pre nego što sam pročitao "Načertanije".

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ukoliko sada pogledamo "Memorandum" ... Možda ću se na to vratiti kasnije. Čini mi se, časni Sude, da neću moći da završim danas sve ono što sam planirao. Nadam se da će mi jedno kraće vreme sutra biti dovoljno, jer sam planirao da neke stvari, posebno fusnote, pregledam tokom večeri. Pogledajmo sada "Memorandum". Vidim da pominjete Kostu Mihajlovića, našeg sledećeg svedoka i Vasilija Krestića, kao autore, ali ne spominjete nikakvu literaturu koja je kritički orijentisana prema "Memorandumu", njegovoj svrsi i efektu. Je li to tačno?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Opet vam govorim da sam čitao sam "Memorandum" i ne trebaju mi, a pročitao sam i neke kritike koje su u to vreme izlazile i ja ću se zadovoljiti da vam dam samo kratko objašnjenje ovoga, jer se i meni žuri, pravo da vam kažem. Jedan od najžešćih kritičara i to sam naveo u svom radu, najžešćih kritičara "Memoranduma" bio je eks-komunistički visoki funkcioner, između ostalog i predsednik srpske Vlade i ministar spoljnih poslova, Miloš Minić. On je optuživao Srpsku akademiju nauka za krivicu da će izazvati međunacionalne sukobe i tako dalje. I šta je na kraju uspeo da zaključi? posle svih kritika, on je uspeo da zaključi, pošto je ... Ja ću vam to citirati: "Pošto je obasuo 'Memorandum' nizom primedbi i optužbi, Minić o njemu nije mogao da zaključi ništa drugo, do da je on tačna dijagnoza stanja u Jugoslaviji osamdesetih godina XX veka i pronicljiva prognoza tragičnih posledica, ukoliko se takvo stanje ne promeni". Za mene je to bilo dosta prihvatljivo, ne dosta, nego sasvim prihvatljivo rešenje, jer kad sam i pročitao "Memorandum", zaključio sam da je to dijagnoza stanja i alarm da se iz njega izađe. A analizu samog "Memoranduma" čućete verovatno sutra detaljnije od njegovog autora, jednog od njegovih autora.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pre nego što krenem dalje, imam još nekoliko stvari na umu. Gospođa Bading, koju ste pominjali, dala je sažetak značenja “Memoranduma” na sledeći način: “‘Memorandum’ je bio najbitniji indikator koji je ukazivao da su do 1986. godine postojale tvrdnje i ideje koje su prihvatile uticajne osobe među srpskom intelektualnom elitom”. Ona nastavlja: “Da budem što jasnija, postojao je jedan sistem verovanja koji je bio iznet u ‘Memorandumu’ i to je bilo ono najbitnije, a ne sam ‘Memorandum’ kao takav, koji je, u stvari, uticao na proces raspada Jugoslavije.” Pretpostavljam da se nećete složiti sa takvim gledištem gospođe Bading.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Sjajan primer neistorijskog zaključivanja. Dakle, mišljenje, duh, a ne sam tekst. To se u istoriografiji ne radi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ne slažete se sa njezinim zaključkom?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Naravno da se ne slažem. Trebalo je krenuti od teksta.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Čini se da je to pomalo normativan pristup životu. Sve stvari gledate crno-belo i ne bavite se previše učinkom koja ta crna slova na belom papiru imaju.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja polazim od metoda Leopolda Rankea (Leopold Ranke) koji je ustanovio istoriografiju kao nauku, to je jedno. A drugo, ne vidim da je “Memorandum”, da je “Memorandum” crno slovo na nekavom belom papiru. Naprotiv, to je pokušaj da se crni papir, na neki način, zameni belim. Ako ćemo metaforično da se izražavamo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Jedina stvar iz XIX veka kojom ću se baviti biće “Načertanije”, jer ste se vi time toliko bavili i tvrdim da ste bili vrlo pristrani u svojoj analizi. Razgovarali smo o prevodu vaših dokaznih predmeta pod tabulatorom 2, kog nismo imali. Međutim, uspeli smo da ih nabavimo putem interneta. Bojim se da je to

najbolje što smo mogli da uradimo.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa ja sam podneo “Načertanije” ovde kao dokazni predmet. Opet nešto ... Neki zastoj.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nije vaša greška što to nije prevedeno, profesore Popov. Da li prihvatate sledeće tri tvrdnje, da je “Načertanije” promovisalo ideju ponovnog uspostavljanja srpskih granica u skladu sa srednjevekovnim linijama, kao i uspostavljanje države u njenim etničkim granicama? Da li to prihvatate?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ono prvo da je promovisana Srbija u srednjevekovnim granicama, to je upravo dokaz da se ne posmatra “Načertanije” iz onog vremena. U to vreme, kada je nastalo “Načertanije” i kad su ga pisali zajedno poljski emigranti i Ilija Garašanin, niko živ pod kapom nebeskom nije znao šta je to bilo srpsko carstvo i koja je to bila srpska država. Naime, njene granice nisu bile poznate. Istoriografija je to otkrila tek počevši od sedamdesetih, osamdesetih godina. Tako da je to živelo u svesti srpskog naroda više kao, kao tradicija, ispričana usmenom istorijom epske poezije, vrlo visoko ocenjene i svet je mislio da je srpsko carstvo trajalo 200 godina, a ono je trajalo svega 25 godina i nije uopšte obuhvatalo te teritorije o kojima govori “Načertanije”. Ilija Garašanin i Čartoriski koji je dao uputstva, Adam Čartoriski (Adam Chartoriski), nisu to znali i oni su se pozivali ...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zamoliću vas da pogledate dva ili tri odlomka iz “Načertanija”, tako da ćete možda vaše komentare i detalje sačuvati za tada. Pitao sam vas za uspostavljanje države u njenim etničkim granicama, a treća stvar je da li se “Načertanije” bavilo jednim strateškim ciljem, a to je bio izlazak na more? Da ili ne?

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Tako je. Bavili su se ... “Načertanije” se bavilo etničkim granicama i to se može dokazati da je u dobrom, u najvećem delu, u 90 posto Ilija Garašanin dobro pogodio gde su srpske etničke granice. Na osnovu procena i popisa stanovništva u Turskoj, od 1864. godine procena, takozvana Dževdet-pašina

(Xhevdet Pasha) procena, koju je objavila Odil (Odile), jedna francuska istoričarka i to u pakistanskom (Pakistan) časopisu 1997. godine i popisa stanovništva Bosne i Hercegovine koji je učinila austrijska vlast 1879. godine. Kada to poredite, vidite da je Ilija Garašanin imao pravo kada je teritoriju Bosne i Hercegovine računao kao etnički srpski prostor, tim pre što se Muslimani u to vreme nisu etnički identifikovali.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Jedini razlog zbog kog želim ovim da se bavim je zbog toga što pokušavate da umanjite ideju o Velikoj Srbiji. Ono što vidimo u Garašaninovom "Načertaniju" je odraženo kasnije s kraja XX veka i vezano je za planove Srbije, zar ne? Dakle, etničke granice u skladu sa srednjevekovnom državom i pristup moru.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Ja nisam nikad rekao, a slušali ste razgovor sa, ispitivanje gospodina Miloševića. Ne sećam se da sam igde rekao kako je Srbija devedesetih godina pokušala da ostvari ideje Ilije Garašanina, jer se, u međuvremenu, za tih 150 godina situacija bitno izmenila.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Trebaće mi pomoć poslužitelja, kao i vaša pomoć, profesore Popov, da bismo o ovome razgovarali. Čekali smo na prevod dokaznog predmeta Odbrane, ali to nije stiglo. Preko interneta smo nabavili prevod. To još nije iskopirano pa molim da se stavi na grafoskop kako bismo ga svi videli. Ako biste mogli da pogledate. Izvinjavam se što nemate prevod, ali ...

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa ja imam tekst koji mi je uzela gospođica iz Sekretarijata, navodno slabo se vidi ova kopija koju vi imate, pa mi je uzela moju. Ja sad ne mogu da je citiram, jer mi je nije vratila.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Daću vam primerak. Hteo sam da pročitam prvu rečenicu prevoda i onda ću da vas zamolim da to nađete u originalu. Stiže jedan primerak originala. To je negde na samom početku. Prva rečenica je: "Srpska država koja je već dobro krenula, mora da nastoji da se dalje širi". Molim vas da to pokušate da pron-

ađete kako bismo krenuli dalje.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Svejedno, ne mogu da pronađem, ali izgleda da se prevod baš ne slađe sa originalom. Nema nigde "proširiti", ali, svejedno. Jeste, Garašanin je govorio o priključenju, o ujedinjavanju srpskih teritorija, etnički srpskih teritorija sa Kneževinom Srbijom. To je suština programa.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pročitaću vam polako ono što se nalazi u ovoj verziji prevoda i rećićete mi da li se slađete da to odrađava ono što je Garašanin rekao: "Srpska drđava koja je već dobro krenula, mora da nastoji da se dalje širi i ojačava. To ima svoje korene u čvrstim temeljima srpskog carstva iz XIII i XIV veka, kao i u slavnoj i bogatoj srpskoj istoriji. Iz istorije je poznato da su srpski vladari počeli da zauzimaju položaj koji je drđala Grčka (Greece), to jest Vizantija (Byzantine) i da su gotovo uspeli to da urade, kako bi zamenili posrnulo Istočno rimsko carstvo sa srpsko-slovenskim carstvom". Gospođa Tromp (Tromp) mi kaže da je to strana 153 u originalu i nalazi se u desnoj koloni prvog odlomka.

SUDIJA KVON: To je tabulator 2.

TUŽILAC NAJS: Da. Hvala vam.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Našao sam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li onda prihvatate ono što sam vam izneo da ovo promoviše ideju srpskih granica po srednjevekovnim linijama? Vrlo jednostavno.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Pa, naravno da prihvatam da je to po srednjevekovnim crtama onoliko koliko su u to vreme znali Adam Čartoriski i Ilija Garašanin. Ali, nisu znali da je srpsko carstvo trajalo u XIII i XIV veku, jer nije trajalo. Bilo je županija, pa je bilo kraljevina, pa je bilo carstvo 25 godina, pa je bilo despotovina. I granice su se neprestano menjale. A da je imala Srbija, srpski narod slavnu povjest, slavnu istoriju u to sumnje nema.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Idemo na sledeći označeni deo. Molim poslužitelja da to stavi na grafoskop. Na strani 153, tabulator 2, stoji sledeće: “Ako razmatramo oživljavanje srpskog carstva sa tog stanovišta, onda će i drugi Južni Sloveni lako da shvate ovu ideju i da je prihvate s oduševljenjem, jer, gotovo ni jedna druga evropska zemlja nema u svom sećanju tako živo, prošlost, kao što to imaju Sloveni pod Turcima, čije je sećanje vrlo snažno i poklapa se sa onim šta su o tome mogle da kažu proslavljene ličnosti i događaji iz njihove istorije”.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: Šta treba da vam odgovorim? Na koje pitanje?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dakle ovdje se ponovo spominje srednjevekovna istorija i zalaganje za srednjevekovne granice. Sve to leži iza koncepta Velike Srbije, koji je kasnije imenovan i razvijen.

SVEDOK POPOV – ODGOVOR: U smislu u kojem se ovde govori o Velikoj Srbiji, to ne znači. Stvaranje jedinstvene srpske države, okupljanjem celokupnog srpskog naroda ili najvećeg njegovog dela u jednoj državi, to nije velikodržavna ideja. To je ideja koja je vladala čitavom Evropom XIX veka i Srbi su imali pravo, takođe, da imaju takvu ideju, a to što se on poziva na srednjevekovnu istoriju, to je zato da se ne bi pozivao na revolucionarne metode, jer on sam kaže ovde: “Nećemo se služiti revolucijom, nego primenom istoričeskog prava”.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, ne znam da li je vreme za prekid rada, ali hteo sam da kažem sledeću stvar. Ponovo smo u lošem položaju zato što dokumenti nisu prevedeni. Što se tiče ovog svedoka, odlučio sam, jednostavno, da vrlo brzo prelazim preko pitanja, o kojima bih, inače, opširno govorio da sam imao svu tu dokumentaciju. Ne radi se o njegovoj greški, ali razmatranje ovako nečeg bi trebalo da traje neuporedivo duže da je dokumentacija na pravi način pripremljena. Isto tako, ne radi se o ispravci, već o podsećanju da je situacija takva da nisam ni u svojoj uvodnoj reči pred Pretresnim

većem, niti kasnije u iznošenju naših stavova, koristio reči "Velika Srbija". Koristio sam tu frazu samo jednom i povezao je sa Šešeljem. Mislim da sam dva puta govorio o konceptu "svi Srbi u jednoj državi". A fraza "Velika Srbija", koja, mislim, nikada nije pripisana optuženom, je koncept koji su spominjali mnogi drugi svedoci i, naravno, mi ne možemo da kontrolišemo način na koji oni vrše analizu i kako oni gledaju na događaje. Prema tome, što se tiče Tužilaštva, uvek smo bili oprezni da ograničimo ono šta govorimo dok iznosimo svoje stavove.

SUDIJA ROBINSON: To se ne nalazi ni u optužnici, gospodine Najs.

TUŽILAC NAJS: To je u jednoj od optužnica, ali to je bilo pre moje uvodne reči i radi se o jednoj opštoj slici.

SUDIJA ROBINSON: Ipak, rekli ste da to nije važan deo stava Tužilaštva?

TUŽILAC NAJS: Ne kažem to. To jeste važno. To je važno imati na umu kada izražavamo svoja mišljenja koja se tiču "svih Srba u jednoj državi". I uvek smo razgovarali o instrumentalizaciji mišljenja drugih.

SUDIJA ROBINSON: U redu. Prekidamo s radom do sutra u 9.00.